

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie
Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej – Etap II

30-070 Kraków
ul. Piastowska 32
tel. (+48) 12 422 06 36
fax: (+48) 12 422 06 36, w. 44
biuro@rops.krakow.pl

Biuro Projektu:
30-134 Kraków
ul. Kunickiego 5
tel./fax: (+48) 12 426 88 10
tel.: (+48) 12 426 88 11
www.es.malopolska.pl

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie
**Monitoring kondycji przedsiębiorstw
społecznych w Małopolsce 2015r.**

Raport z VI edycji badań

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

AKADEMIA ROZWOJU
EKONOMII SPOŁECZNEJ

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW

CATI – wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (*Computer Assisted Telephone Interview*)

CAWI – wywiad przez Internet, prowadzony za pomocą udostępnienia respondentom kwestionariusza internetowego (*Computer Assisted Web Interviewing*)

CIS – centrum integracji społecznej

ES – sektor ekonomii społecznej

NGO – organizacje pozarządowe (*non-governmental organisation*)

MORR – Małopolskie Obserwatoria Rozwoju Regionalnego

PES – podmiot ekonomii społecznej

PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PS – przedsiębiorstwo społeczne

ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

ZAZ – zakład aktywności zawodowej

Spis treści

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW	2
WPROWADZENIE.....	4
I. Najważniejsze wyniki badań.....	5
Działalność społeczna badanych przedsiębiorstw społecznych.....	5
Współpraca z otoczeniem.	7
Zasoby ludzkie	7
Rozwój zasobów ludzkich	10
Działalność ekonomiczna	11
II. METODOLOGIA I ANALIZA WYNIKÓW BADANIA – kluczowe kwestie.....	12
II.1 Populacja badania i stopień realizacji próby	12
III. Charakterystyka badanych przedsiębiorstw społecznych. Forma i geneza.	15
IV. Działalność społeczna badanych przedsiębiorstw społecznych	23
IV.1 Działania na rzecz wykluczonych lub/i zagrożonych wykluczeniem społecznym.	23
IV.2 Działalność na rzecz społeczności lokalnej.....	31
V. WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI Z OTOCZENIEM.....	34
V. Zasoby ludzkie	41
V.1 Liczba zatrudnionych ogółem.....	42
V.2 Zatrudnienie na umowę o pracę	43
V.3 Zatrudnienie na podstawie umów cywilnoprawnych	45
V.4 Zatrudnienie subsydiowane	45
V.5 Poziom zatrudnienia beneficjentów w przedsiębiorstwach społecznych.....	46
V.6 Zatrudnienie i zwolnienia beneficjentów w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS.....	47
V.7 Wolontariusze	52
VI. Rozwój zasobów ludzkich	54
VI.1 Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach.	54
VI.2 Wpływ pracowników i członków przedsiębiorstw społecznych na ważne decyzje w organizacji.	55
VI.3 Podnoszenie kwalifikacji zawodowych	56

VII.	Działalność ekonomiczna	59
VII.1	Obszary działalności ekonomicznej i jej odbiorcy	59
VII.2	Sytuacja finansowa przedsiębiorstw społecznych	62
VII.3	Bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej.....	67

WPROWADZENIE

W 2015 roku, już po raz szósty zrealizowane zostało badanie diagnozujące kondycję przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce. W niniejszym raporcie prezentujemy wyniki tego badania.

W tym roku, po raz trzeci, badanie zostało przeprowadzone z użyciem aplikacji internetowej do gromadzenia danych, które znacznie obniża koszty realizacji badania w najdroższej jego części - gromadzenia danych (tzw. fieldwork¹) i ich kodowania.

Wyniki badania, jak co roku, przedstawione zostały w podziale na pięć rozdziałów. W pierwszej części raportu opisane zostały podstawowe charakterystyki przedsiębiorstw społecznych z regionu, w podziale ze względu na formy prawne. Druga część opisu poświęcona jest wynikom dotyczącym kluczowej sfery aktywności tych przedsiębiorstw, a mianowicie działalności społecznej. Daje to wgląd w specyfikę działań prowadzonych na rzecz określonych typów beneficjentów, a także działań, z których korzyści może czerpać cała społeczność lokalna. Z punktu widzenia trwałości takich inicjatyw, ważna jest ich zdolność do kooperacji – charakterystykę i natężenie współpracy podejmowanej przez przedsiębiorstwa społeczne można znaleźć w części trzeciej opracowania. Na kolejne partie raportu składają się: analiza zasobów ludzkich w badanych organizacjach oraz spojrzenie na ich działalność z perspektywy biznesowej, czyli aktywności na rynku.

W tym miejscu serdecznie dziękujemy wszystkim podmiotom, które zgodziły się wziąć udział w badaniu i przyczyniły się do budowania rzetelnego obrazu małopolskiej przedsiębiorczości społecznej.

¹ Najbardziej czasochłonna i kosztowna część badania składająca się z wykonania badania w terenie: dystrybucji kwestionariuszy, realizacji wywiadów przez ankieterów, zebraniu wypełnionych kwestionariuszy.

I. Najważniejsze wyniki badań.

- W badaniu początkowo wzięło udział 245 organizacji. Niestety działalność ekonomiczną (odpłatną bądź gospodarczą) w sposób regularny (nie incydentalnie) prowadziły tylko 104 podmioty. Spośród organizacji, które nie prowadziły działalności ekonomicznej, jak co roku, najliczniejszą grupę stanowiły stowarzyszenia - 66% z nich nie prowadziło działalności ekonomicznej w 2015 r. Poza stowarzyszeniami, kryterium działalności ekonomicznej nie zostało spełnione przez część fundacji (29%). Pozostałe stowarzyszenia i fundacje prowadziły głównie działalność odpłatną (42% fundacji, 22% stowarzyszeń), gospodarczą (19% fundacji, 4 % stowarzyszeń) bądź łączyły działalność odpłatną z gospodarczą (10% fundacji i 7% stowarzyszeń). Reszta badanych organizacji opiera swą aktywność ekonomiczną na działalności odpłatnej (CIS-y), gospodarczej (spółdzielnie inwalidów i niewidomych) bądź na możliwości łączenia działalności odpłatnej z gospodarczą (spółdzielnie socjalne, ZAZ-y).
- Zestawiając ze sobą formę prawną organizacji, rodzaj jej założyciela/założycieli oraz charakter środków wykorzystanych w procesie założycielskim, możemy wskazać na pewne wzory powstawania przedsiębiorstw społecznych:
  - Fundacje i stowarzyszenia powstają głównie z inicjatywy osób fizycznych, przy wykorzystaniu głównie środków prywatnych;
  - Założycielami spółdzielni socjalnych pozostają osoby fizyczne lub (od trzech lat) organizacje pozarządowe i osoby prawne, wykorzystując przede wszystkim środki publiczne;
  - CIS-y i ZAZ-y inicjowane są głównie przez organizacje pozarządowe. W przypadku ZAZ-ów wykorzystywane są głównie środki publiczne, a CIS-ów – publiczne i prywatne.

Działalność społeczna badanych przedsiębiorstw społecznych.

- Zdecydowana większość, bo 80,4% badanych PS, zadeklarowała prowadzenie działalności na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Były to wszystkie ZAZ-y i CIS-y oraz 18 z 20 spółdzielni socjalnych. 20 z 102 badanych PS nie zadeklarowały tego typu działalności (głównie stowarzyszenia i fundacje).
- Podobnie jak we wszystkich czterech wcześniejszych edycjach badań, tak i w 2015 roku główną grupą beneficjentów dla PS, które deklarują działalność na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, były osoby niepełnosprawne. Na drugiej pozycji uplasowały się osoby bezrobotne (w tym długotrwale bezrobotne), następnie dzieci i młodzież ze środowisk zagrożonych.

- Uwzględniając formę prawną przedsiębiorstwa społecznego, można wyróżnić najczęściej wskazywanych adresatów działań badanych podmiotów. W przypadku spółdzielni socjalnych były to osoby bezrobotne, w tym długotrwale bezrobotne oraz osoby niepełnosprawne. Fundacje, stowarzyszenia i centra integracji społecznej mają bardzo szerokie grupy beneficjentów z pewną przewagą osób niepełnosprawnych i bezrobotnych w przypadku fundacji i stowarzyszeń oraz osób bezrobotnych w przypadku CIS-ów. ZAZ-y z racji swej funkcji wskazywały pracę tylko na rzecz osób niepełnosprawnych.
- Najwięcej badanych PS oferowało swoim beneficjentom należącym do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym aktywizację zawodową i edukację, w następnej kolejności: organizację czasu wolnego i wypoczynku, pomoc/pracę terapeutyczną, leczenie i rehabilitację oraz pomoc materialną.
- Jedną z najważniejszych form wsparcia beneficjentów przez PS jest aktywizacja zawodowa i edukacja, czyli pełnienie funkcji prozatrudnieniowej tak ważnej z definicyjnego punktu widzenia przedsiębiorstw społecznych. 45 PS, które zadeklarowały, że zajmują się aktywizacją zawodową i edukacją, to przede wszystkim podmioty oferujące podnoszenie kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów (32 PS), trwałe zatrudnienie w swojej organizacji (29 PS) oraz doradztwo specjalistyczne (25), w dalszej kolejności: przystosowanie do pracy na otwartym rynku (18), staże zawodowe w organizacji (15); najmniej PS bo tylko 8 oferuje swoim beneficjentom staże w firmach zewnętrznych.
- W zakresie trwałego/ciągłego zatrudnienia w organizacji, wszystkie badane PS łącznie zapewniły miejsce pracy 584 beneficjentom (w 2014 r. – 473 osobom). Najwyższe wskaźniki średniej i mediany beneficjentów zatrudnionych w organizacji osiągnęły ZAZ-y (średnia – 36, mediana – 32).
- Podnoszeniem kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie lub staże zawodowe w ramach organizacji zostało objętych w ostatnim roku tylko 56 beneficjentów (w 2014 r. - 341 osób). Ta forma wsparcia jest stosowana właściwie tylko w stowarzyszeniach (średnia 3, mediana 1). W zeszłym roku staże były dość popularne w CIS-ach i ZAZ-ach, niestety w 2015 r. były wykorzystywane w procesie aktywizacji marginalnie.
- W ramach organizowanych staży w instytucjach lub firmach zewnętrznych uczestniczyło w sumie 65 osób (w 2014 r. - 150 osób). Z analizy form prawnych stosujących tę formę aktywizacji społeczno-zawodowej wynika, że najczęściej są to stowarzyszenia (średnia 3,2) i CIS-y (średnia 2,2).
- 228 beneficjentów badanych PS zostało przygotowanych i „wypuszczonych” na wolny rynek pracy. Najwyższy wskaźnik średniej i mediany osiągnęły badane CIS-y, których ustawową rolą jest to właśnie działanie (średnia – 9,2, mediana - 5). Słabo na tym tle „wypadły” ZAZ-y, które de facto powinny też pełnić rolę przejściowych miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych (średnia - 1 osoba, mediana - 1).

- Blisko połowa badanych PS zadeklarowała również działania z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej (45% badanych PS). Wynik ten jest podobny do zeszłorocznego (48% PS). Relatywnie najczęściej w obszarze usług dla mieszkańców działają fundacje i stowarzyszenia, choć w tegorocznym badaniu również ok. 1/3 spółdzielni zaznaczyła swą aktywność w omawianym obszarze.
- Wspieraniem działalności mieszkańców wytwarzających lokalne, tradycyjne produkty, takie jak: kulinaria, rzemiosło, usługi kulturalne, edukacyjne, turystyczne związane z danym miejscem zajmowało się w 2015 roku tylko 22% badanych PS i były to głównie fundacje i stowarzyszenia.
- 18 829 osób skorzystało z usług użyteczności publicznej świadczonych przez 43 badane PS. Suma osób, które osiągnęły przychód w związku z wytwarzaniem i sprzedażą produktów lokalnych w 13 PS wynosi 410.

Współpraca z otoczeniem.

- Poziom i intensywność oraz zadowolenie z efektów współpracy przedsiębiorstw społecznych z otoczeniem administracyjnym, ośrodkami wspierającymi inicjatywy ES, z innymi PES oraz biznesem jest wyznacznikiem ich usieciowienia i korzystania z „kapitału społecznego”.
- Wyniki badania pokazują, że PS najchętniej i z największym zadowoleniem współpracują z innymi podmiotami ekonomii społecznej (55% badanych współpracowało z PES i oceniała efekty współpracy wysoko). Wciąż nie są to jednak wyniki zadowalające, zwłaszcza gdy pogłębimy je o ilość partnerów i intensywność współpracy - 19% badanych PS współpracowało z więcej niż pięcioma podmiotami ekonomii społecznej, a 15 % współpracuje z innymi PES na zasadach stałej kooperacji.
- Współpraca z „otoczeniem administracyjnym” (urzędem pracy, urzędem gminy, itp.) w 2015 roku była częstsza niż w 2014 roku (drugi po „innych PES” partner współpracy dla badanych przedsiębiorstw społecznych). 48% PS była zadowolona z efektów kooperacji, 20% PS ambiwalentnie oceniła efekty współpracy; znalazły się też 2 podmioty niezadowolone ze współdziałania z otoczeniem administracyjnym, a 30% PS nie współpracowała z sektorem publicznym w 2015 r.
- Zaskakujący jest udział tak dużej ilości PS nie współpracujących (17%) lub obojętnie oceniających efekty współpracy z biznesem (28%). Są to przede wszystkim: spółdzielnie socjalna, fundacje i stowarzyszenia. 47% badanych PS jest jednak zadowolona z efektów współpracy z przedsiębiorcami.

Zasoby ludzkie

- Od przedsiębiorstw społecznych oczekuje się pełnienia funkcji zatrudnieniowej, zwłaszcza w stosunku do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W tej edycji badania wyniki pokazują, że badane PS mają stosunkowo duży potencjał zatrudnieniowy, choć blisko 12% PS nie zatrudnia żadnych pracowników. Średnia liczba osób pracujących w badanych PS bez względu na rodzaj umowy wynosi 24,5 osoby. Wartość mediany mówi natomiast, że połowa badanych PS zatrudnia do 8 pracowników. W sumie 83 PS daje pracę (bez względu na rodzaj umowy) 2038 osobom. Dla porównania, w roku 2014 suma pracowników wynosiła 1765 osób przy średniej 21 i medianie 8.
- Analizując liczby pracowników dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że największym pracodawcą są 2 spółdzielnie inwalidów i niewidomych (średnia liczba pracowników dla tych dwóch podmiotów wynosi 63,5) oraz stowarzyszenia (średnia – 44,7 pracownika na organizację). Średnia ilość pracowników w ZAZ wynosi 13,7 osoby, w fundacjach 10,4 natomiast w CIS-ach 10, a w spółdzielniach socjalnych 9,4.
- Wnikając w formę zatrudnienia widać, że w badanych PS stosowane jest głównie zatrudnienie na podstawie umowy o pracę (suma – 1395 pracowników, średnia 40, mediana 5). Dzieląc badane przedsiębiorstwa społeczne na mikro, małe i średnie, biorąc pod uwagę tylko liczbę pracowników (nie uwzględniając wysokości rocznego obrotu) okazuje się, że niemal 1/4 nie zatrudnia pracowników „etatowych”, 51% PS to mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające do 10 pracowników), 20% przedsiębiorstwa małe (zatrudniające do 50 pracowników), a 6% średniej wielkości pracodawcy (zatrudniający powyżej 50 pracowników).
- Na podstawie umowy cywilno-prawnej w 84 badanych PS zatrudnionych było 625 osób przy średniej 7,4. Analizując liczby pracowników zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że korzystały z takiej możliwości zatrudnienia wszystkie typy PS poza 2 spółdzielniami inwalidów i niewidomych; również ZAZ-y stosują ją w marginalnym zakresie. Najwięcej pracowników zatrudnionych na podstawie umów cywilno-prawnych posiadają stowarzyszenia (średnia 14,6), CIS-y (średnia 7 osób) oraz fundacje (średnia 4,65).
- Kolejnym elementem, ważnym z punktu widzenia funkcji integracyjnej PS, jest liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego, umożliwiającego podmiotowi zdobycie częściowej refundacji do wynagrodzenia (np. z PUP, PFRON, innych źródeł publicznych). Średnia liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego w badanych PS wynosi 1,24. Największą liczbę pracowników – 40 osób zatrudnia stowarzyszenie. Wartość mediany wynosi zero, co związane jest z tym, że 64 z 84 PS, które odpowiedziały na to pytanie, nie zatrudnia w omawianej formie pracowników. W tych 20 badanych PS, które zadeklarowały korzystanie z subsydiowanego zatrudnienia, pracują 104 osoby.
- W przypadku zasobów ludzkich w przedsiębiorstwach społecznych, istotną kwestią pozostaje korzystanie z pracowników, będących jednocześnie beneficjentami działalności tej organizacji. Z 84 badanych PS, 43 organizacje nie zatrudniają w swoich strukturach osób zagrożonych

wykluczeniem społecznym. Średnia wartość zatrudnienia we wszystkich 84 PS wynosi 8,2. W sumie, w 41 badanych PS pracuje 690 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Najwięcej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zatrudniają dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych (średnia – 57,5) oraz 7 ZAZ-ów (średnia 36,14). Spółdzielnie socjalne są trzecim w kolejności pracodawcą dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (średnia – 6,9), następnie stowarzyszenia (średnia – 5,5). Najmniejszym pracodawcą dla swych beneficjentów są CIS-y (średnia 1,6) i fundacje (średnia - 0,75).

- Analiza zmian w strukturze zatrudnienia beneficjentów w badanych PS w 2015 r. pokazuje, że 48 PS (57%) nie zatrudniła nowych pracowników, 24 PS (29%) zatrudniło między 1 a 5 beneficjentów, 7 PS zatrudniło od 6 do 10 pracowników, a 5 PS więcej niż 10 nowych pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym. W sumie, w 36 PS zatrudnienie w ostatnim roku znalazło 77 osób.
- Równolegle, badane PS dokonywały zwolnień pracowników będących ich beneficjentami. W sumie 28 PS (33%) zwolniło w 2015 r. 38 pracowników. 67% (56 PS) nie zwolniła żadnego beneficjenta, pozostałe PS dokonały redukcji bądź „wypuściły” na otwarty rynek pracy swoich beneficjentów.
- Porównując statystyki dla obu przypadków – zatrudnienia i zwolnień osób zagrożonych wykluczeniem społecznym możemy dostrzec, że dwa razy więcej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zostało zatrudnionych – 77, niż zakończyło pracę - 38. Najbardziej stabilne pod względem bilansowania liczby osób zwalnianych i zatrudnianych są CIS-y (średnia dla 5 badanych przypadków wynosi dla obu zmiennych 0,6), następnie fundacje i stowarzyszenia.
- Jak wcześniej wspomniano, 33% (28 PS) dokonało redukcji miejsc pracy dla swoich beneficjentów. Ilu z nich znalazło zatrudnienie na otwartym rynku? 19 pomiotów deklaruje, że ich beneficjenci zaczęli aktywność na otwartym rynku. Łącznie z 77 beneficjentów, którzy ukończyli pracę w ciągu ostatnich 12 miesięcy, 38 osób znalazło zatrudnienie poza badaną organizacją, co stanowi 49%. Można powiedzieć, że jest to wskaźnik skuteczności zatrudnieniowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wynikający z działalności badanych przedsiębiorstw i jest on nieco wyższy niż w ubiegłorocznym badaniu (46%).
- Przeglądając się formom prawnym, które najbardziej „dbają” o zagwarantowanie pracy dla swoich beneficjentów na zewnątrz organizacji widzimy, że są to wszystkie formy organizacyjne poza ZAZ-ami. Najlepiej wypadają w rankingu jednak CIS-y (średnia liczba osób zwolnionych i tych, którym znaleziono pracę na otwartym rynku wynosi tyle samo) oraz stowarzyszenia.
- W kontekście zasobów ludzkich przedsiębiorstw społecznych, bardzo istotną informacją pozostaje poziom współpracy tych organizacji z wolontariuszami. Stanowią oni bowiem ważną część składową zasobów ludzkich przedsiębiorstwa społecznego, angażując się w jego działalność społeczną w sposób nieodpłatny. W 2015 roku 37% PS nie podejmowało takiej współpracy. W sumie w 63% przedsiębiorstw społecznych w ostatnim roku nieodpłatnie

pracowało 2207 (jest to wskaźnik dużo wyższy niż w badaniu z 2014 roku – 1764 osób), przy średniej 26. Podmiotami w największym stopniu korzystającymi z wolontariatu są, jak co roku, fundacje i stowarzyszenia.

Rozwój zasobów ludzkich

- Analizując sytuację respondentów pod kątem planowanych zmian w poziomie zatrudnienia, warto zwrócić uwagę, iż zdecydowana większość, bo 57 z 84 badanych przedsiębiorstw społecznych (68%) nie planuje zmian w tym zakresie w czasie najbliższych 12 miesięcy. Spośród pozostałych organizacji, więcej planuje jednak zwiększyć zatrudnienie – 30% badanych PS (w 2014 - 22% z ogółu) niż je zmniejszyć - tylko dwa podmioty (CIS i spółdzielnia inwalidów i/lub niewidomych).
- Pytając o poziom wpływu członków i pracowników (innych niż kierownictwo) na podejmowanie istotnych decyzji dotyczących działalności organizacji zauważamy, że w odniesieniu do członków organizacji niemal połowa PS - 49% uznaje swoich członków za osoby znaczące w procesie decyzyjnym w organizacji (głównie spółdzielnie socjalne i stowarzyszenia), a kolejne 19% podkreśliło, że wpływ jest, ale średni. W odniesieniu do pracowników sytuacja wygląda nieco inaczej – tylko 22% badanych uznała, że pracownicy mają duży wpływ na podejmowanie istotnych decyzji w organizacji (głównie fundacje i stowarzyszenia), a 48% że średni (głównie spółdzielnie socjalne).
- Pracownicy przedsiębiorstw społecznych byli zainteresowani podnoszeniem swoich kompetencji i kwalifikacji w drodze edukacji formalnej, jak i nieformalnej oraz wykorzystywali dostępne na rynku możliwości – robiło tak 68% PS.
- Obszary zainteresowania dokończaniem pozostały podobne jak w poprzednich badaniach. Najczęściej wybieraną dziedziną (33 PS) było pozyskiwanie środków finansowych (np. z Unii Europejskiej). Na drugą pozycję w 2015 roku „wywindowały” się szkolenia branżowe (w 2014 r. na trzecim miejscu, w 2013 roku na piątym miejscu). Następnie uczestnicy wskazywali na obszar finansów i księgowości (31 wskazań), prawo (23 wskazania) oraz promocję i reklamę (21 wskazań).
- Spółdzielnie socjalne najbardziej zainteresowane są pozyskaniem wiedzy z zakresu specyfiki branży, w której działają, technik sprzedaży oraz promocji.
- Fundacje interesują się wiedzą na temat finansów i księgowości, prawa oraz szkoleniami branżowymi.
- Stowarzyszenia mają potrzeby związane ze zdobyciem wiedzy nt. możliwości pozyskiwania źródeł finansowych, finansów i księgowości oraz szkoleniami branżowymi.

- Zakłady aktywności zawodowej zaznaczyły w tym roku zainteresowanie wiedzą z zakresu branży, w której działają, prawa oraz promocji.
- Centra Integracji Społecznej zainteresowane są szkoleniami z finansów i księgowości oraz prawa.

Działalność ekonomiczna

- 2/3 respondentów, jako jeden z dwóch głównych obszarów swojej aktywności ekonomicznej wymienia działalność usługową (56 wskazań). Branża usługowa jest dominująca dla wszystkich form prawnych, poza 2 spółdzielniami inwalidów i niewidomych, które jako podstawową aktywność podają produkcję. Najbardziej zróżnicowaną działalność podają spółdzielnie socjalne i ZAZ-y.
- Najwięcej badanych przedsiębiorstw społecznych sprzedawało produkty i usługi beneficjentom – 38%, w drugiej kolejności – osobom indywidualnym (30%), dopiero na trzecim miejscu są przedsiębiorstwa (14%); 12% PS uznało za głównego klienta podmioty publiczne, a 6% inne podmioty ekonomii społecznej. W roku 2014 hierarchia wyglądała nieco inaczej: na pierwszym miejscu były osoby fizyczne, na drugim beneficjenci.
- PS charakteryzuje bardzo duża rozpiętość przychodów osiągniętych w 2015 r. Wyjątkiem są dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych (przychody pow. 2 mln. złotych). Tak jak w poprzednich edycjach badań, zarówno fundacje, jak i stowarzyszenia plasują się we wszystkich przedziałach przychodów w zbliżonych proporcjach. Jedyna różnica polega na tym, że w grupie PS nie osiągających żadnych przychodów jest 5 stowarzyszeń 1 fundacja.
- Wśród spółdzielni socjalnych 1/3 stanowiły te, których przychód oscyluje pomiędzy 10 a 100 tysiącami złotych (mniej niż w 2014 r. i 2013 r.), kolejna 1/3 spółdzielni to grupa osiągająca przychody pow. 100 tys do 250 tys. Pozostałe spółdzielnie (1/3), głównie założone przez osoby prawne osiągają przychody powyżej 250 tysięcy (w tym dwie w przedziale pow. 500 tys do 1 mln).
- W przypadku funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych na rynku, niezwykle istotnym pozostaje proporcja przychodów z prowadzonej przez nie działalności ekonomicznej. Średnia wartość dla badanych PS w 2015 r. wynosi 35,8% udziału przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem, mediana – 20 (w 2014 r. średnia wynosiła 41,7%, a mediana 25).
- Kolejnym elementem badania kondycji finansowej PS było pytanie o wynik finansowy z działalności w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS. W roku 2015 zysk z prowadzenia działalności gospodarczej wykazało jedynie 24 % PS (w 2014 – 39%, w 2013 r. - 40%, w 2012 r. - 60% PS). Widać zatem wyraźną tendencję zmniejszania się liczby PS deklarujących osiągnięcie zysku z działalności gospodarczej. Duża część badanych nie zadeklarowała ani zysku ani straty – 52% PS, a 24% PS wykazała jednak w ostatnim roku stratę.

- Pomimo zmniejszenia się liczby PS wykazujących zysk z działalności ekonomicznej, optymizm przedsiębiorstw społecznych co do możliwości ich dalszego rozwoju w następnym roku poprawił się. 39% PS uważa, że ich kondycja finansowa w 2016 roku polepszy się (w 2014 r. tylko 20% PS uważało, że ich sytuacja finansowa w następnym roku poprawi się). 55% badanych przedsiębiorców społecznych przewiduje, że ich sytuacja finansowa nie ulegnie większej zmianie, pozostałe 6% przewiduje pogorszenie sytuacji finansowej swojej organizacji (w 2014 – 17%).
- Podsumowując kondycję finansową poszczególnych rodzajów PS można powiedzieć, że relatywnie optymistyczne przewidywania co do przyszłej sytuacji finansowej charakteryzują ZAZ-y, na drugim miejscu - spółdzielnie socjalne. Stowarzyszenia, fundacje i CIS-y w większości przewidują, że sytuacja finansowa ich organizacji w 2016 r. pozostanie bez zmian. Z dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych, jedna uważa że rok 2016 będzie taki sam, a druga, że gorszy.
- Spośród 85 respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie, jakie są najpoważniejsze bariery prowadzenia działalności ekonomicznej dla polskich przedsiębiorstw społecznych, 15 PS (18%) wskazało, iż takich barier lub/i słabości nie dostrzega (w 2014 r. – 10 PS, a w 2013 r. tylko jedno stowarzyszenie). Pozostałe przedsiębiorstwa społeczne, jak co roku, najczęściej podawały odpowiedź, że są to „trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji” (43 PS co stanowi 50% badanych). Następne w kolejności bariery utrudniające działalność ekonomiczną to: koniunktura na rynku, niestabilne, niejasne prawo i bariery administracyjne. Warto zwrócić uwagę, że wyżej wymienione przeszkody są zupełnie niezależne od przedsiębiorstw społecznych, nie wynikają z ich słabości, braku zasobów, doświadczenia itd., tylko są barierami zewnętrznymi, w tym systemowymi.

II. METODOLOGIA I ANALIZA WYNIKÓW BADANIA – kluczowe kwestie

II.1 Populacja badania i stopień realizacji próby

Badaniem objęte zostały następujące podmioty, do których pozyskano dane kontaktowe, a które w dniu badania działały na rynku minimum 12 miesięcy²:

- 5 centrów integracji społecznej (CIS),
- 7 zakładów aktywności zawodowej (ZAZ),

² Ten warunek był istotny zwłaszcza w przypadku licznie powstających spółdzielni socjalnych (na dzień 15 grudnia było ich zarejestrowanych 90, a do badania kwalifikowało się tylko 65)

- 81 spółdzielni socjalnych,
- 20 spółdzielni inwalidów i niewidomych,
- 3203 stowarzyszeń i fundacji znajdujących się w bazie GUS, w tym
  - ✓ 465 organizacji posiadających zarejestrowaną działalność gospodarczą³,
  - ✓ 2 738 organizacji nie posiadających zarejestrowanej działalności gospodarczej, ale potencjalnie mogących prowadzić działalność ekonomiczną w ramach odpłatnej działalności pożytku publicznego⁴.

Podmioty te należą do kategorii, które, zgodnie z koncepcją badania, tworzą potencjalną populację przedsiębiorstw społecznych w regionie (prowadzących równocześnie działalność ekonomiczną i społeczną).

Badanie składało się z dwóch faz:

1. samodzielnego wypełniania ankiety internetowej (CAWI)
2. wypełniania ankiety internetowej (CAWI) wspomaganą kontaktami z pracownikami ROPS. Obejmowały one w szczególności:
  - kontakty telefoniczne w celu zachęcenia do udziału w badaniu,
  - ponowną wysyłkę zaproszeń oraz linków do ankiety z aplikacji,
  - kontakty telefoniczne z podmiotami, które nie zakończyły wypełniania ankiety w celu uzupełnienia brakujących odpowiedzi,
  - kontakty telefoniczne z podmiotami, które nie rozpoczęły wypełniania ankiety w celu uzupełnienia wszystkich odpowiedzi.

Kwestionariusz ankiety dostępny był od dnia 01.10.2015 r. do 15 listopada 2015 r., przy czym od 1 listopada podjęte zostały kontakty telefoniczne.

W efekcie podjętych działań uzyskano odpowiedzi od 245 podmiotów, z tego:

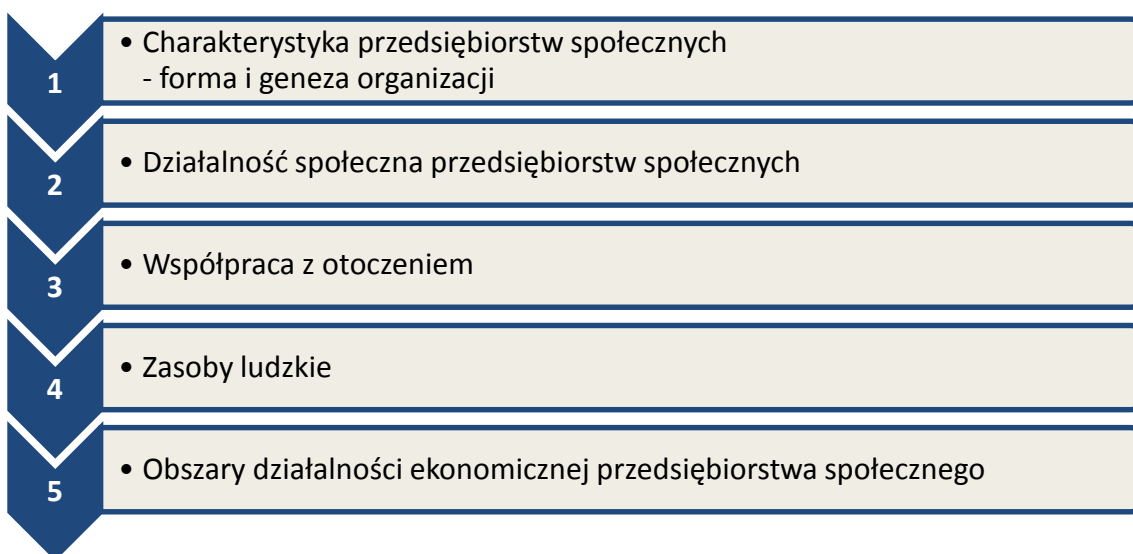
- ✓ 141 nie kwalifikowało się do badania: 121 PES z powodu braku prowadzenia działalności ekonomicznej, kolejne 20 z powodu incydentalnie prowadzonej działalności ekonomicznej
- ✓ 82 wypełniły ankietę w całości
- ✓ 42 wypełniły ankietę w części.

³ W tym prowadzące PS w formie spółki non profit.

⁴ Z uwagi na brak informacji w bazie GUS dotyczącej prowadzenia odpłatnej działalności pożytku publicznego zaproszenie do wypełnienia ankiety otrzymały wszystkie stowarzyszenia i fundacje. W przypadku gdy w drugim pytaniu zaznaczyły, że nie prowadzą działalności ekonomicznej, bądź w trzecim pytaniu zaznaczyły, że jest ona incydentalna, system wykluczał je z dalszego badania.

Wyniki badań prezentowane są w raporcie w podziale na pięć głównych obszarów badawczych. Podział ten, w dużym stopniu odzwierciedla strukturę narzędzia wykorzystanego w procesie gromadzenia danych. Podział i kolejność prezentowanych w niniejszym raporcie analiz, przedstawia poniższy schemat.

Schemat 1. Analizowane obszary

Źródło: Opracowanie własne.

W związku z tym, że nie wszystkie badane podmioty wypełniły ankietę w całości, udzielone przez nie odpowiedzi analizowane i prezentowane są w raporcie w ramach wyżej wymienionych obszarów. Przy charakterystyce wyników odnośnie każdego z tych obszarów pod wykresem umieszczono liczbę podmiotów (N), które udzieliły odpowiedzi na dane pytanie.

Przy podawaniu informacji o rozkładach odpowiedzi na poszczególne pytania zawarte w ankiecie, przyjęto poniższe zasady:

- podawanie liczebności oraz wartości procentowej (% z ogółu) przy charakteryzowaniu ogółem badanych podmiotów, np.

W procesie założycielskim organizacji ponad połowa podmiotów - 56% (57 z 102) wskazała głównie na udział środków prywatnych.

- podawanie wartości procentowej w przypadku porównywania wyników badań z 2015 roku z wynikami badań z roku 2014⁵,
Średnia wartość dla badanych PS w 2015r. wynosi 35,8% udziału przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem; w roku 2014 wynosiła 41,7%.
- podawanie liczebności w przypadku porównywania odpowiedzi badanych w podziale na reprezentowaną przez nich formę prawną.
Z „otoczeniem administracyjnym” relatywnie najmniej współpracowało fundacji (11 z 22), na drugim miejscu stowarzyszenia (14 z 33).

III. Charakterystyka badanych przedsiębiorstw społecznych. Forma i geneza.

Charakterystyka przedsiębiorstw społecznych uwzględnia następujące wymiary:

- 1) forma prawna badanej organizacji,
- 2) rodzaj prowadzonej działalności ekonomicznej,
- 3) okres funkcjonowania organizacji na rynku,
- 4) rodzaj podmiotu inicjującego powstanie organizacji
- 5) oraz charakter środków finansowych wykorzystanych przy jej zakładaniu (publiczne/prywatne).

Kryteria wyboru populacji przyjęte w badaniu określały precyzyjnie formę prawną podmiotów, które mogły znaleźć się w próbie. Badaniami objęte zostały następujące kategorie podmiotów:

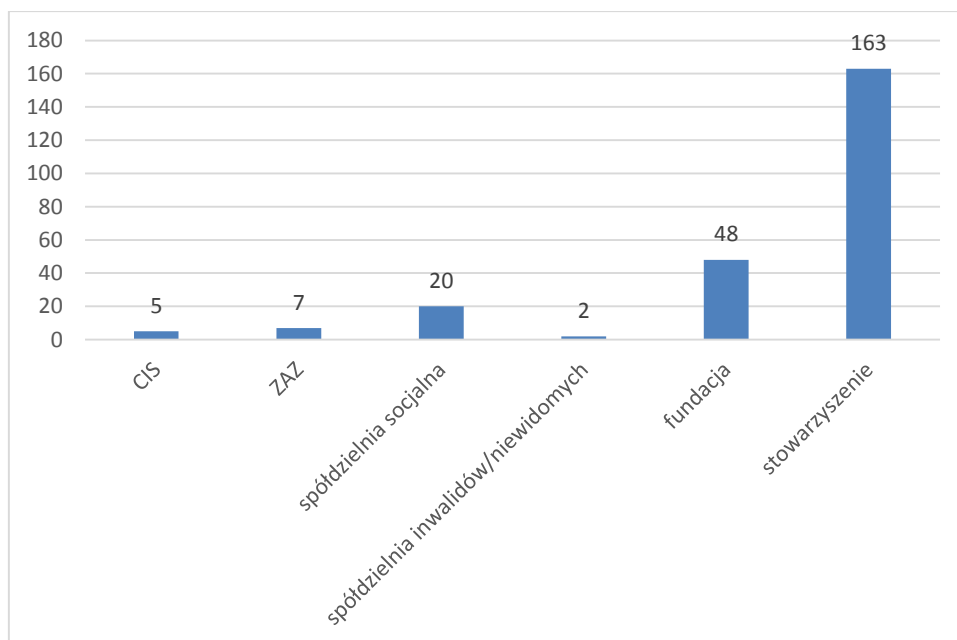
- 1) centra integracji społecznej (CIS),
- 2) zakłady aktywności zawodowej (ZAZ),
- 3) spółdzielnie socjalne,
- 4) spółdzielnie inwalidów i niewidomych,
- 5) fundacje,
- 6) stowarzyszenia,
- 7) spółki non profit założone przez NGO.

---

⁵ W przypadku porównywania wyników badań z 2015 oraz 2014 roku należy jednak pamiętać, że próba w obu badaniach nie jest reprezentatywna. Nie możemy więc na jej podstawie wnioskować o specyfice całej populacji. Ponadto, liczebności dla poszczególnych kategorii badanych nie są duże, więc ewentualne różnice niekoniecznie muszą świadczyć o realnych rozbieżnościach. Mogą jednak wskazywać na kwestie, warte dalszej eksploracji, szczególnie mając w perspektywie cykliczność i powtarzalność badań.

Najliczniejszą grupę podmiotów, która zaczęła wypełnianie kwestionariusza stanowiły stowarzyszenia 63% (163 podmioty z 245), następnie fundacje 18,5% (48 z 245) i spółdzielnie socjalne 7,7% (20 z 245). W przypadku podmiotów integracyjnych – zakładów aktywności zawodowej i centrów integracji społecznej – udało się pozyskać dane od wszystkich działających dłużej niż rok ZAZ-ów (7) i CIS-ów (5). W badaniu wzięły udział również 2 z 20 działających spółdzielni inwalidów i niewidomych.

Wykres 1 Forma organizacyjna badanych podmiotów.

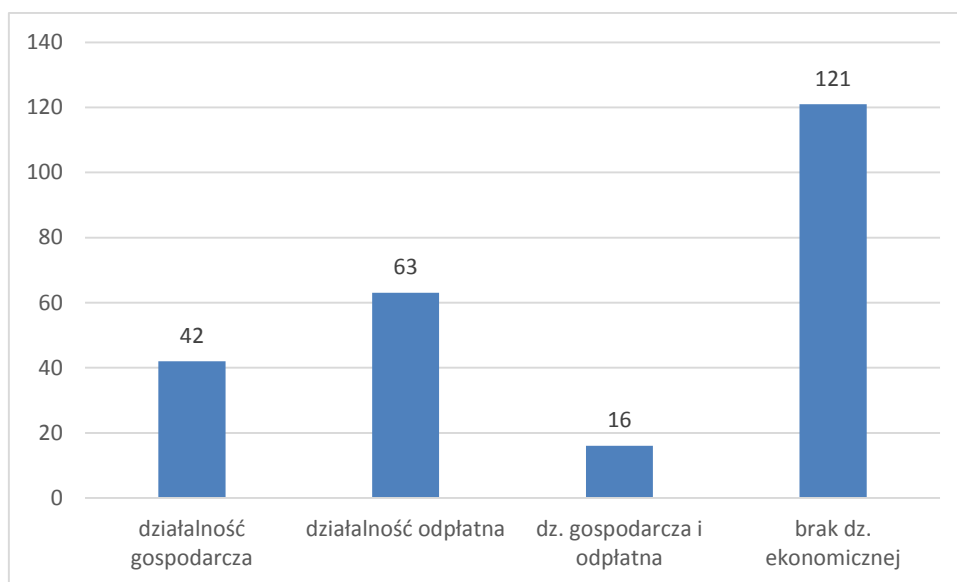
N=245

Drugim kryterium definiującym przedsiębiorstwo społeczne, zgodnie z definicją przyjętą w koncepcji badania, było prowadzenie przez organizację działalności ekonomicznej, rozumianej jako zarejestrowana działalność gospodarcza, odpłatna działalność nie dla zysku lub obydwie formy jednocześnie. Kryterium to dotyczyło przede wszystkim podmiotów będących fundacją, stowarzyszeniem lub zakładem aktywności zawodowej. Pozostałe podmioty mają określone zasady

prowadzenia działalności ekonomicznej: CIS-y mogą prowadzić jedynie działalność odpłatną, a spółdzielnie (socjalne⁶ i inwalidów i niewidomych) prowadzą zarejestrowaną działalność gospodarczą. Niestety, kryterium prowadzenia działalności ekonomicznej nie zostało spełnione przez 121 podmiotów, które rozpoczęły wypełnianie ankiety. Najliczniejszą kategorię stanowią podmioty prowadzące działalność odpłatną – 63, następnie działalność gospodarczą – 42; 16 PS łączy prowadzenie dwu rodzajów działalności.

Wykres 2. Forma prowadzonej działalności ekonomicznej.

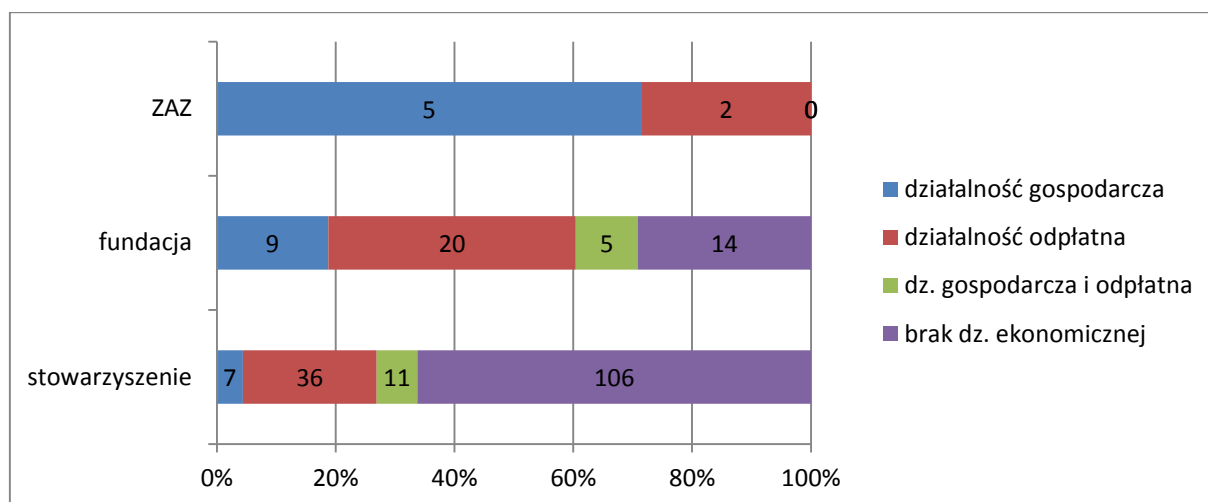
N=242

Spśród PS, które nie prowadziły działalności ekonomicznej, jak co roku, najliczniejszą grupę stanowiły stowarzyszenia - 106, 34 stowarzyszenia prowadziło w 2015 r. działalność odpłatną, tylko 6 gospodarczą, kolejne 11 łączyło te dwa typy działalności ekonomicznej. Badane fundacje, w najliczniejszej grupie 20 organizacji zadeklarowały prowadzenie działalności odpłatnej, 14 nie wykazała w 2015 r. żadnej aktywności ekonomicznej, 9 prowadziła działalność gospodarczą, a 5 fundacje łączyły działalność odpłatną z gospodarczą. W przypadku 7 badanych ZAZ-ów 5 zadeklarowało działalność gospodarczą, a dwa odpłatną.

⁶ Spółdzielnie socjalne mogą obok działalności gospodarczej prowadzić też działalność odpłatną pożytku publicznego.

Poniższy wykres prezentuje rozkład odpowiedzi organizacji, będących fundacjami, stowarzyszeniami lub ZAZ-ami, co do ich działalności ekonomicznej.

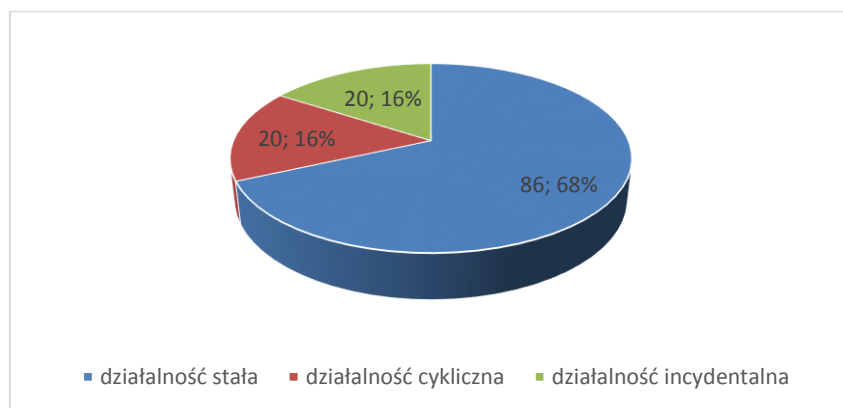
Wykres 3. Rodzaj prowadzonej działalności ekonomicznej w wybranych formach organizacyjnych.

N=215

Kryterium dodatkowym w przypadku prowadzenia działalności ekonomicznej był jej stały, cykliczny bądź incydentalny charakter, co pozwoliło wykluczyć z badania te organizacje, które jedynie „od czasu do czasu” podejmowały taką aktywność. W badanej próbie znalazło się 20 takich organizacji i było to 13 stowarzyszeń oraz 7 fundacji, dlatego w dalszej części badania nie brały one już udziału i liczba wypełniających ankietę PS ograniczona została do 106 organizacji.

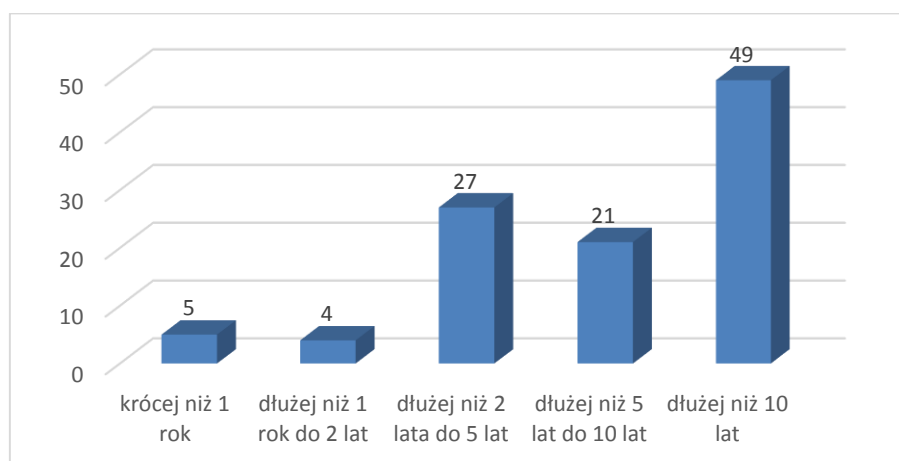
Wykres 4. Charakter prowadzonej działalności ekonomicznej.

N=126

Biorąc pod uwagę długość funkcjonowania organizacji na rynku, blisko połowa badanych przedsiębiorstw społecznych to podmioty starsze, funkcjonujące dłużej niż 10 lat. Najstarsze PS w próbie (działające powyżej 10 lat) to 2 spółdzielnie inwalidów i niewidomych, 2/3 stowarzyszeń, 1/3 fundacji i 4 ZAZ-y. Relatywnie najmłodsze są spółdzielnie socjalne; wszystkie funkcjonują na rynku do 5 lat.

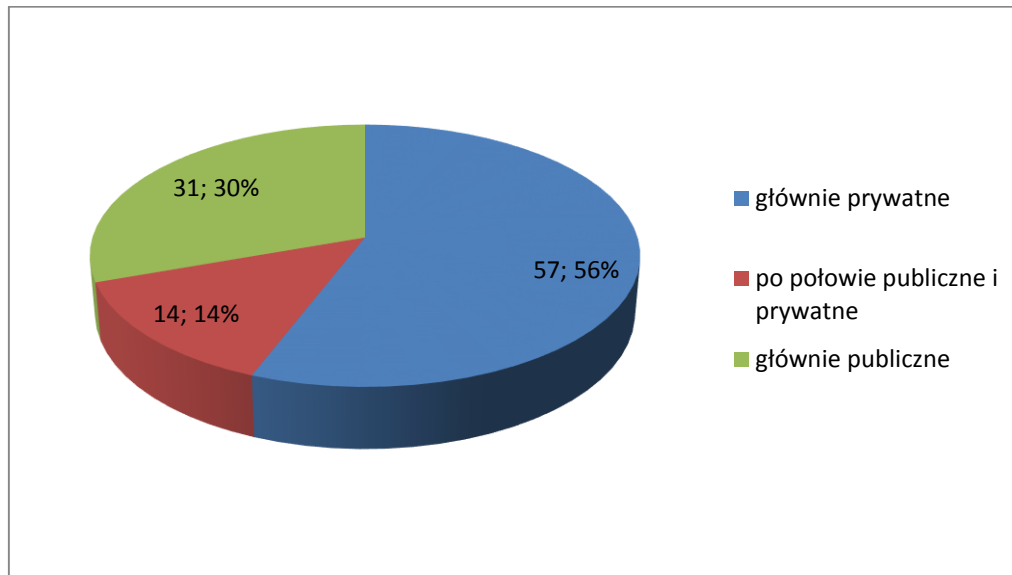
Wykres 5. Długość istnienia na rynku.

N=106

Badane przedsiębiorstwa zapytano również o charakter środków finansowych wykorzystanych przy ich zakładaniu. Na podstawie rozkładu odpowiedzi badanych, który prezentuje poniższy wykres, można zauważyć, że w procesie założycielskim organizacji ponad połowa podmiotów - 56% (57 z 102) wskazało głównie na udział środków prywatnych. Na drugiej pozycji uplasowały się PS korzystające ze środków publicznych - 31 ze 102 czyli 30% (niemal identycznie jak w ubiegłorocznym badaniu). Pozostała grupa – 14% wskazała na porównywalny poziom tych dwóch źródeł (14 ze 102 PS).

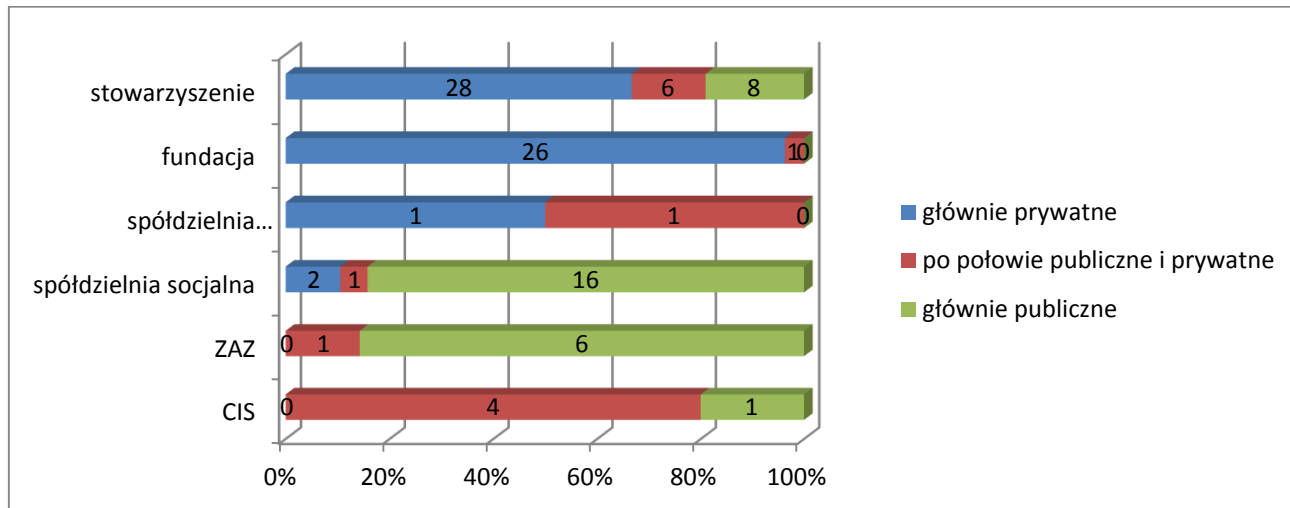
Wykres 6. Rodzaj środków finansowych służących w procesie założycielskim.

N=102

Korelując formę prawną z rodzajem środków publicznych stanowiących podwaliny pod rozpoczęcie działalności, jak co roku widzimy to samo zjawisko - fundacje i stowarzyszenia powstały głównie ze środków prywatnych. Pozostałe podmioty – spółdzielnie socjalne, ZAZ-y wskazują główny udział środków publicznych; w tym roku i CIS-y, inaczej niż w 2014 r. wskazały, że fundusz założycielski stanowił po połowie wkład prywatny i publiczny (w 2014 r. głównie publiczny).

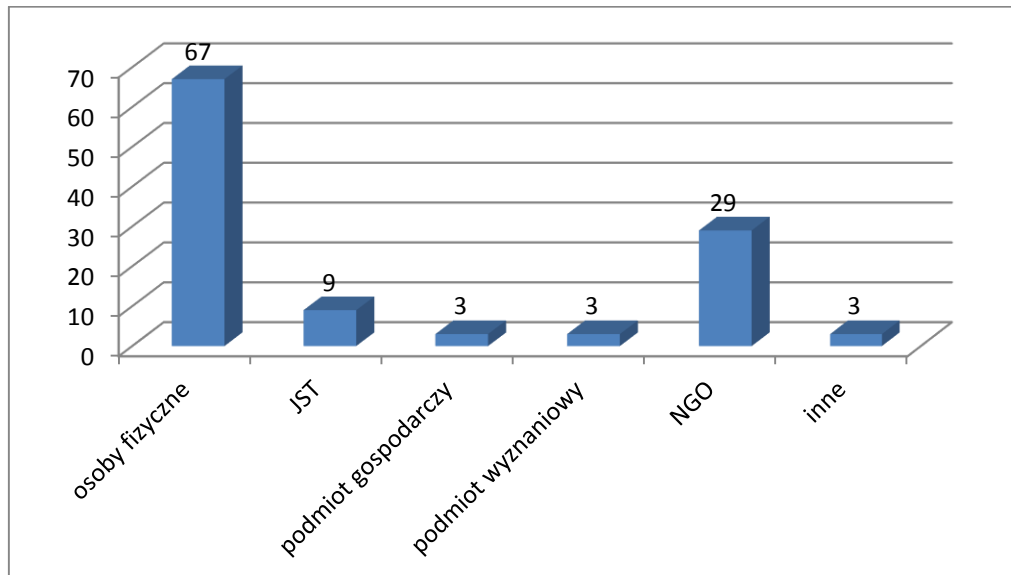
Wykres 7. Charakter środków wykorzystanych w procesie założycielskim a forma prawna organizacji.

N=102

Blisko 2/3 PS wskazuje osoby fizyczne jako założycieli podmiotu (67 z 102). W dalszej kolejności przedsiębiorstwa społeczne wskazywały na organizacje pozarządowe (28%), administrację samorządową (8,8%) oraz podmioty gospodarcze, wyznaniowe i inne (po 2,9%).

Wykres 8. Założyciele organizacji.

N=102. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

Zdecydowana większość fundacji i stowarzyszeń oraz wszystkie spółdzielnie inwalidów i niewidomych wskazywały jako swego założyciela osoby fizyczne. W przypadku CIS-ów, jako podmioty inicjujące ich powstanie wskazywane były tylko organizacje pozarządowe; ten typ założyciela wskazywały też ZAZ-y (5 na 7) i spółdzielnie socjalne (14 z 20 badanych spółdzielni). Świadczy to o wzrastającym odsetku spółdzielni socjalnych zakładanych przez osoby prawne. Na administrację samorządową wskazywało 7 spółdzielni socjalnych, 1 stowarzyszenie i 1 fundacja. Osoby fizyczne są natomiast założycielami zdecydowanej większości fundacji i stowarzyszeń oraz 6 z 20 badanych spółdzielni socjalnych.

Zestawiając ze sobą formę prawną organizacji, rodzaj jej założyciela/założycieli oraz charakter środków wykorzystanych w procesie założycielskim, możemy wskazać na pewne wzory powstawania przedsiębiorstw społecznych:

- Fundacje i stowarzyszenia powstają głównie z inicjatywy osób fizycznych, przy wykorzystaniu głównie środków prywatnych;
- Założycielami spółdzielni socjalnych pozostają osoby fizyczne lub (od trzech lat) organizacje pozarządowe i osoby prawne, wykorzystując przede wszystkim środki publiczne;
- CIS-y i ZAZ-y inicjowane są głównie przez organizacje pozarządowe. W przypadku ZAZ-ów wykorzystywane są głównie środki publiczne, a CIS-ów – publiczne i prywatne.

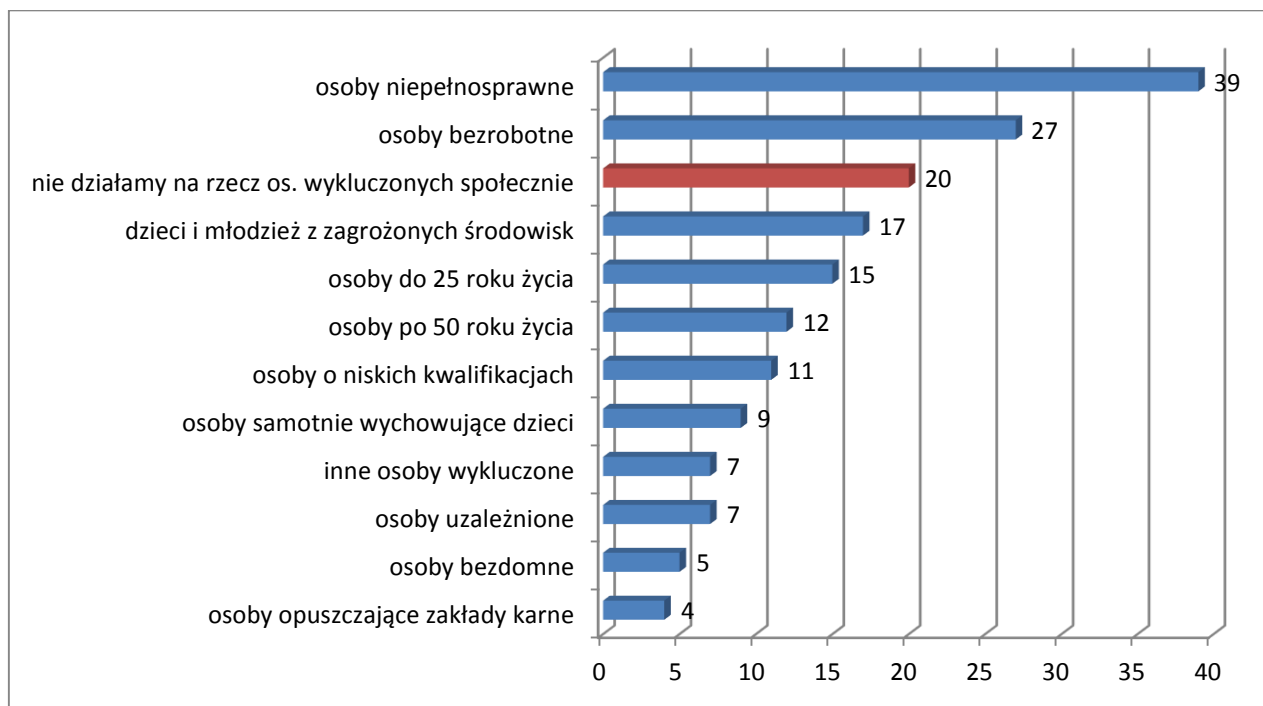
IV. Działalność społeczna badanych przedsiębiorstw społecznych

IV.1 Działania na rzecz wykluczonych lub/i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Na pytanie dotyczące działań (w tym zatrudnienia) na rzecz osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym zdecydowana większość, bo 80,4% badanych PS, zadeklarowała prowadzenie takiej działalności. Były to wszystkie ZAZ-y i CIS-y oraz 18 z 20 spółdzielni socjalnych. 20 spośród 102 badanych PS nie zadeklarowały tego typu działalności. Organizacje nie działające w obszarze wsparcia dla osób zagrożonych bądź wykluczonych społecznie to: 11 stowarzyszeń, 6 fundacji, dwie spółdzielnie socjalne i 1 z dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych.

Badane organizacje, które prowadzą działalność na rzecz wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym zostały poproszone o wskazanie, na rzecz jakich konkretnych grup osób wykluczonych działały w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Uczestnicy badania do wyboru mieli 11 grup odpowiedzi (w tym odpowiedź „inne”). Podobnie jak we wszystkich pięciu wcześniejszych edycjach badań, tak i w 2015 roku główną grupą beneficjentów dla PS, które deklarują działalność na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym były osoby niepełnosprawne (39 PS). Na drugim miejscu, podobnie jak w badaniach z lat 2012-2014, plasują się osoby bezrobotne (w tym długotrwale bezrobotne) (27 PS), pozostałe najczęściej „wybierane” grupy to: dzieci i młodzież z zagrożonych środowisk (17), osoby do 25 roku życia (15) osoby po 50 roku życia (12 PS). Szczegółowy wykaz organizacji zajmujących się różnymi grupami osób zagrożonych wykluczeniem społecznym przedstawia poniższy wykres.

Wykres 9. Działalność na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym

N = 102. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

Uwzględniając formę prawną przedsiębiorstwa społecznego, można wyróżnić najczęściej wskazywanych adresatów działań badanych podmiotów. W przypadku spółdzielni socjalnych, najczęściej wskazywanymi adresatami działań były osoby bezrobotne, w tym długotrwale bezrobotne (15 wskazań), osoby niepełnosprawne (9 wskazań) oraz osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych (5 wskazań). Fundacje, stowarzyszenia i centra integracji społecznej mają bardzo szerokie grupy beneficjentów z pewną przewagą osób niepełnosprawnych i bezrobotnych w przypadku fundacji i stowarzyszeń oraz osób bezrobotnych w przypadku CIS-ów. ZAZ z racji swej funkcji wskazywały pracę tylko na rzecz osób niepełnosprawnych.

Biorąc pod uwagę liczbę grup wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, na rzecz których organizacje o różnych formach prawnych prowadziły działania w ciągu 12 miesięcy, można zauważyć, iż najbardziej wszechstronne pod tym względem okazują się CIS-y.

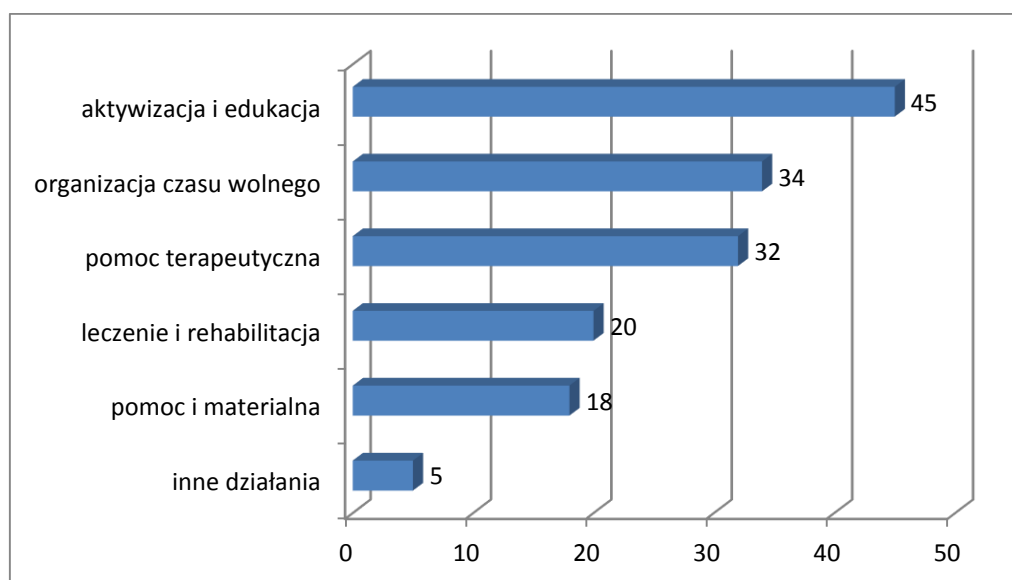
Przedsiębiorstwa społeczne, które zaznaczyły działania na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (82 PS) poproszono w dalszej kolejności o wskazanie rodzajów działań podejmowanych

przez nie w odniesieniu do swoich beneficjentów. Respondenci mieli możliwość wyboru dowolnej liczby odpowiedzi spośród 6 (w tym odpowiedź „inne”).

Spośród ograniczonej do 82 organizacji próby, najwięcej spośród nich oferowało beneficjentom aktywizację zawodową i edukację - 45 wskazań (w ubiegłym roku liczba PS działających w tym obszarze wynosiła 38). Kolejne najczęściej wskazywane działania dotyczyło organizacji czasu wolnego i wypoczynku swoim beneficjentom (34 wskazań). Na kolejnych miejscach znalazły się: pomoc/praca terapeutyczna (32), leczenie i rehabilitacja (20) oraz pomoc materialna (18). Warto dodać, że w ubiegłym roku poza nieco mniejszą kategorią PS działających w zakresie aktywizacji zawodowej i edukacji, pozostałe wskazania były niemal identyczne.

Wykres 10. Działania ukierunkowane na osoby wykluczone społecznie.

N=82. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

Przyglądając się poszczególnym formom prawnym przedsiębiorstw społecznych, można zaobserwować, iż stowarzyszenia najczęściej oddziałują na swoich beneficjentów poprzez organizowanie im czasu wolnego i wypoczynku oraz działania mające na celu aktywizację zawodową i edukację oraz pomoc terapeutyczną.

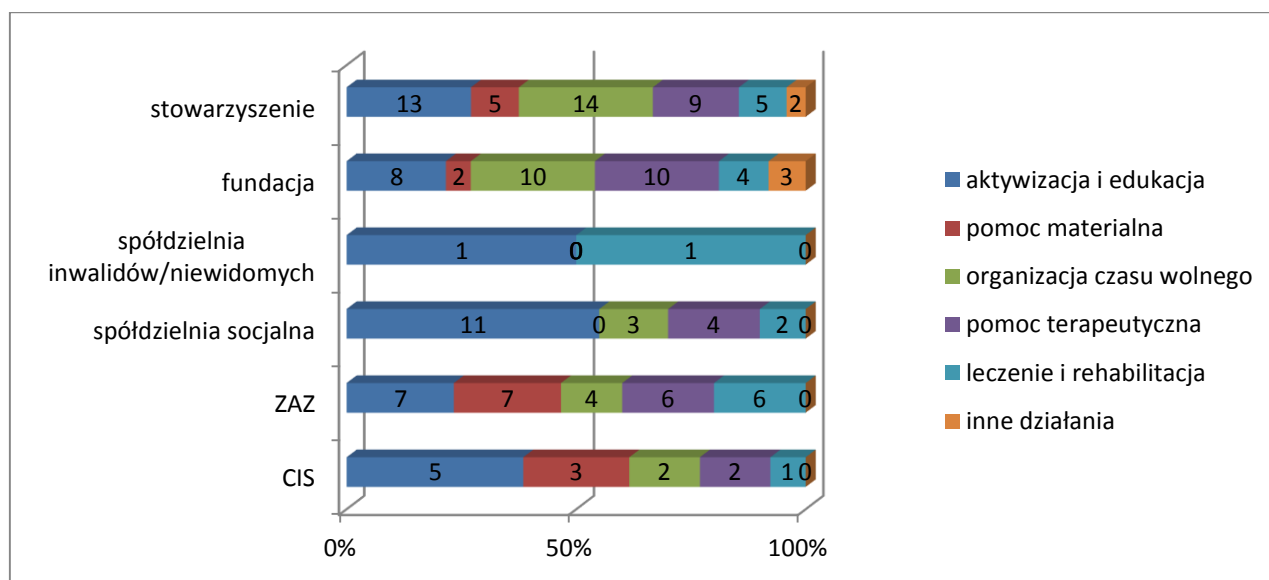
Fundacje również najczęściej wskazywały organizację czasu wolnego i pomoc terapeutyczną. Ponadto badane fundacje często wskazywały aktywizację zawodową i edukacyjną.

Pomimo tego, że spółdzielnie socjalne mają ustawowo wpisane działania z zakresu reintegracji zawodowej, nie wszystkie z 20 badanych spółdzielni zaznaczyły aktywizację zawodową i edukacyjną (11). Pozostałe aktywności na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym to: dla 4 spółdzielni socjalnych pomoc terapeutyczna, dla 3 organizację czasu wolnego i wypoczynku, są też 2 spółdzielnie, które oferują leczenie i rehabilitację.

2 spółdzielnie inwalidów i niewidomych, które odpowiedziały na to pytanie zaznaczyły aktywizację zawodową oraz leczenie i rehabilitację zdrowotną (po 1 wskazaniu).

Najszerze spektrum działań mają w ofercie CIS-y i ZAZ-y, które obok aktywizacji zawodowej i edukacyjnej (wszystkie CIS-y, wszystkie ZAZ-y) w większości proponują również inne działania.

Wykres 11. Działania ukierunkowane na osoby wykluczone społecznie a forma prawna.

N=82. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

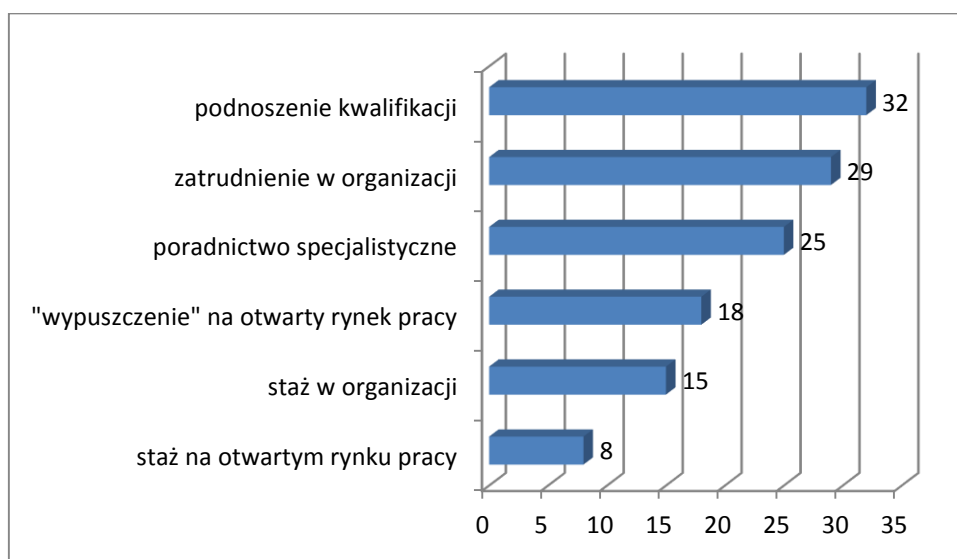
W dalszej części badania interesowała nas szczególnie jedna forma wsparcia beneficjentów przez PS – aktywizacja zawodowa i edukacja. 45 PS, które zaznaczyły ten rodzaj podejmowanej aktywności w stosunku do swoich beneficjentów, poproszono o oszacowanie liczby wspartych osób w takich szczegółowych wymiarach jak:

- wsparcie związane z podnoszeniem kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów (np. zawodowych, językowych itp.),
- trwałe/ciągłe zatrudnienie w organizacji,

- podnoszenie kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie lub staże zawodowe w ramach organizacji,
- organizowanie staży w instytucjach/firmach zewnętrznych,
- doradztwo i poradnictwo specjalistyczne (np. psychologiczne, zawodowe),
- przystosowanie i „wypuszczenie” na wolny rynek pracy.

45 PS, które zadeklarowały, że zajmują się aktywizacją zawodową i edukacją, to przede wszystkim podmioty oferujące podnoszenie kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów np. zawodowych, językowych, itp. (32 PS) oraz trwałe zatrudnienie w swojej organizacji (29 PS). Następne w kolejności było: poradnictwo specjalistyczne (25), przystosowanie do pracy na otwartym rynku (18), staże zawodowe w organizacji (15); najmniej PS, bo tylko 8 oferuje swoim beneficjentom staże w firmach zewnętrznych.

Wykres 12. Liczba PS oferujących poszczególne rodzaje wsparcia.

N= 45. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w kwestionariuszu ankiety była liczba beneficjentów objętych poszczególnymi rodzajami wsparcia w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

W przypadku liczby beneficjentów objętych poszczególnymi rodzajami działań, w tabeli poniżej przedstawiono dla każdego rodzaju działania:

1. średnią arytmetyczną,
2. medianę,
3. wartość minimalną i maksymalną – czyli minimalną oraz maksymalną liczbę osób objętych danym działaniem,
4. sumę beneficjentów objętych danym działaniem w odniesieniu do wszystkich organizacji, które udzieliły odpowiedzi na dane pytanie.

Tabela 1. Statystyki dotyczące beneficjentów objętych poszczególnymi formami wsparcia.

Forma wsparcia	Średnia	Mediana	Minimum	Maximum	Suma
szkolenia i kursy	32	10	0	200	1347
zatrudnienie w organizacji	14	6	0	80	584
okresowe zatrudnienie/staż w PS	1,3	0	0	25	56
staże w firmie zewnętrznej	1,5	0	0	30	65
poradnictwo specjalistyczne	42	7	0	790	1819
wypuszczenie na otwarty rynek pracy	5,4	0	0	100	228

Formą wsparcia udzielanego przez PS, oferowaną największej liczbie osób – 1819 – było poradnictwo specjalistyczne. Największą liczbę osób – 790 objął poradnictwem jeden podmiot zawiązując mocno wartość średnią – 42, dlatego mediana wynosząca 7 jest lepszą miarą tendencji centralnej. Największe liczby osób obejmowały wsparciem w tym zakresie stowarzyszenia (średnia dla tej formy prawnej – 84 osoby, mediana 15).

Na drugim miejscu pod względem popularności form wsparcia plasują się szkolenia i kursy (np. zawodowe, językowe, itp.) – tego typu wsparciem objętych zostało 1347 osób przy średniej 32 i medianie 10. Największą aktywnością w zakresie podnoszenia kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów wykazały się fundacje (średnia 69 osób, mediana 47), CIS-y (średnia – 57 osób, mediana 60), stowarzyszenia i spółdzielnie socjalne (średnia – 22 osoby).

W zakresie trwałego/ciągłego zatrudnienia w organizacji, wszystkie badane PS łącznie zapewniły miejsce pracy 584 beneficjentom (w 2014 r. 473 osobom). Wartość średniej wyniosła 14, a mediany 6. Najwyższe wskaźniki średniej beneficjentów zatrudnionych w organizacji osiągnęły ZAZ-y (średnia – 36, mediana 32), fundacje i stowarzyszenia (średnie odpowiednio: 14,5 i 12,6 przy czym niskie wartości median, odpowiednio: 1 i 0 świadczą o tym, że wartości średnich są mocno zniekształcone przez przypadki kilku organizacji będących relatywnie dużymi pracodawcami (zatrudniających po 80 osób).

Podnoszeniem kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie lub staże zawodowe w ramach organizacji zostało objętych w ostatnim roku tylko 56 osób (dla porównania, w roku 2014 - 341 osób),

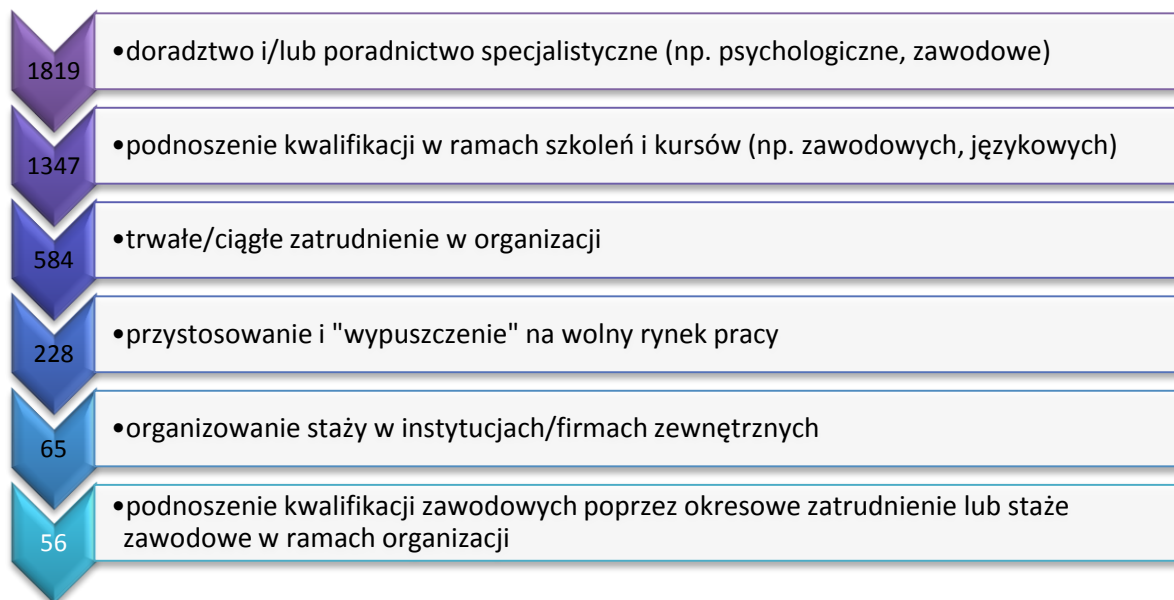
średnia wyniosła 1,3. Taki wynik spowodowany jest tym, że ta forma wsparcia jest stosowana właściwie tylko w przypadku stowarzyszeń (średnia dla tej formy prawnej to 3 osoby, mediana - 1). Pozostałe PS stosują omawianą formę marginalnie.

W ramach organizowanych staży w instytucjach lub firmach zewnętrznych uczestniczyło w sumie 65 osób (w 2014 r. suma beneficjentów, którym organizowano staże w firmach wyniosła 150 osób). Z analizy form prawnych stosujących tę formę aktywizacji społeczno-zawodowej wynika, że najczęściej są to stowarzyszenia (średnia 3,2) i CIS-y (średnia 2,2).

228 beneficjentów badanych PS zostało przygotowanych i „wypuszczonych” na wolny rynek pracy (w 2014 r. - 133 osoby). Najwyższy wskaźnik średniej i mediany osiągnęły badane CIS-y, których ustawową rolą jest to właśnie działanie (średnia – 9,2, mediana - 5). Spółdzielnie socjalne mają wysoką średnią - 9,3 przy medianie 0. Jest to wynikiem tego, że w próbie znalazł się jeden przypadek odstający – spółdzielni, która zadeklarowała, że „wpuściła” na otwarty rynek pracy 100 osób. Słabo na tym tle „wypadły” ZAZ-y, które de facto powinny też pełnić rolę przejściowych miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych (średnia - 1 osoba, mediana - 1).

Poniższy schemat prezentuje ranking działań (od najważniejszych do najmniej ważnych) ze względu na ilość objętych nimi osób.

Schemat 2. Ranking działań na rzecz beneficjentów ze względu na ilość objętych nimi osób (według sumy beneficjentów objętych danym działaniem).

Analizując średnie ilości beneficjentów, którzy skorzystali z poszczególnych, wyżej wymienionych form wsparcia, w relacji do formy prawnej, okazuje się, że:

- 1) największą liczbą przeszkolonych beneficjentów mogą poszczycić się badane fundacje, na drugim miejscu CIS-y, następnie stowarzyszenia i ZAZ-y.
- 2) największymi „pracodawcami” (zatrudniającymi największe liczby beneficjentów) są zakłady aktywności zawodowej, następnie część fundacji i stowarzyszeń (wysoka średnia, niska mediana) i spółdzielnie socjalne (średnia i mediana wynosząca 6 osób).
- 3) okresowe staże w organizacji nie cieszyły się w tym roku zainteresowaniem organizatorów, relatywnie najlepiej wypadły na tym polu stowarzyszenia.
- 4) staże w firmach zewnętrznych dla największej liczby beneficjentów organizowały stowarzyszenia i CIS-y,
- 5) doradztwem i poradnictwem specjalistycznym obejmują znaczne liczby beneficjentów wszystkie PS.
- 6) relatywnie wysoką średnią dla jednej z najtrudniejszych form wsparcia, jaką jest przystosowanie i „wypuszczenie” na otwarty rynek pracy mają CIS-y (wysoka średnia i mediana), spółdzielnie socjalne i stowarzyszenia (wysokie średnie, mediana - 0).

Tabela 2. Średnie liczby beneficjentów korzystających z aktywizacji zawodowej i edukacji w zależności od formy prawnej.

	CIS		ZAZ		spół. socjalna		fundacja		stowarzyszenia	
	średnia	mediana	średnia	mediana	średnia	mediana	średnia	mediana	średnia	mediana
szkolenia i kursy	57,2	60	17,4	20	21,6	2	69	47	22	5
zatrudnienie w organizacji	2,2	1	36,4	32	6,1	6	14,5	0,5	12,6	0
okresowe zatrudnienie/staż w PS	0,2	0	0,43	0	0,9	0	0,5	0	3	1
staże w firmie zewnętrznej	2,2	0	0,3	0	0	0	1,7	0	3,2	0
poradnictwo specjalistyczne	54	60	13	12	20,1	0	20	0	84,4	15
wypuszczenie na otwarty rynek pracy	9,2	5	1	1	9,3	0	0	0	5,6	0

N =45

IV.2 Działalność na rzecz społeczności lokalnej

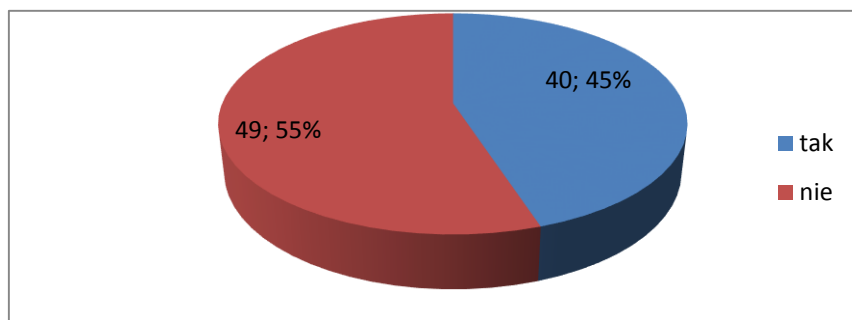
Poza działalnością na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, wartością przedsiębiorstw społecznych jest ich zaangażowanie w działalność na rzecz społeczności lokalnej. Dlatego też, w dalszej części badania, pytaliśmy o prowadzenie działań:

- z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej oraz
- mających na celu rozwój społeczności lokalnej/regionu poprzez wspieranie produktów lokalnych (pod tzw. "marką lokalną").

Usługi użyteczności publicznej, w tym usługi deficytowe dla społeczności lokalnej rozumiane były jako usługi mające na celu zaspokojenie np. potrzeb społecznych, edukacyjnych, zdrowotnych, związanych z bezpieczeństwem itp., których nie podejmują się komercyjne przedsiębiorstwa. Z kolei produkt lokalny zdefiniowano jako wyrób lub usługę, z którymi utożsamiają się mieszkańcy regionu, najczęściej wytwarzany lokalnie (przez mieszkańców), w sposób niemasowy i przyjazny dla środowiska, z surowców lokalnie dostępnych. Obie definicje zostały zawarte w kwestionariuszu ankiety.

W tym roku, 45% badanych PS zadeklarowała działania z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej (40 PS z 89 PS z tych, które odpowiedziały na to pytanie). Wynik ten jest podobny do wyniku z roku 2014.

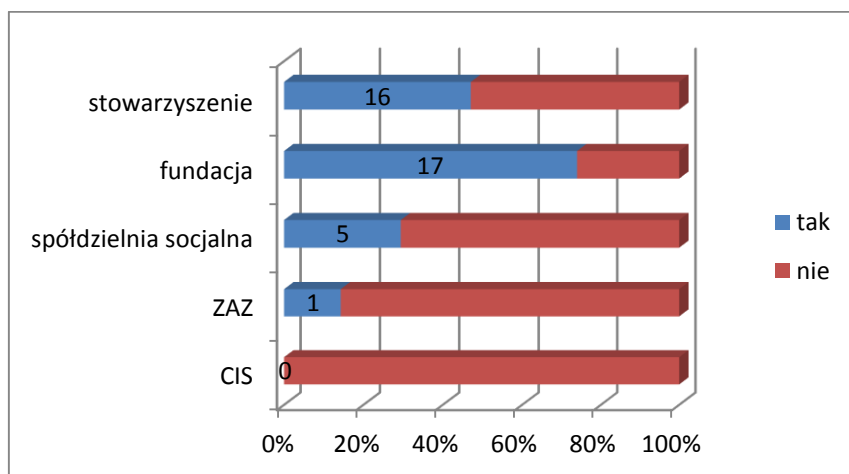
Wykres 13. Działania z zakresu usług użyteczności publicznej.

N = 89

Czy istnieje związek między formą prawną a posiadaniem w swojej ofercie usług użyteczności publicznej? Pomimo niewielkich liczebności dla poszczególnych form prawnych, widać, że relatywnie częściej fundacje i stowarzyszenia działają w obszarze świadczenia usług dla mieszkańców; 5 na 20 spółdzielni socjalnych w tej edycji badania zaznaczyła swą działalność w omawianym obszarze.

Wykres 14. Realizacja usług użyteczności publicznej, a forma prawna.

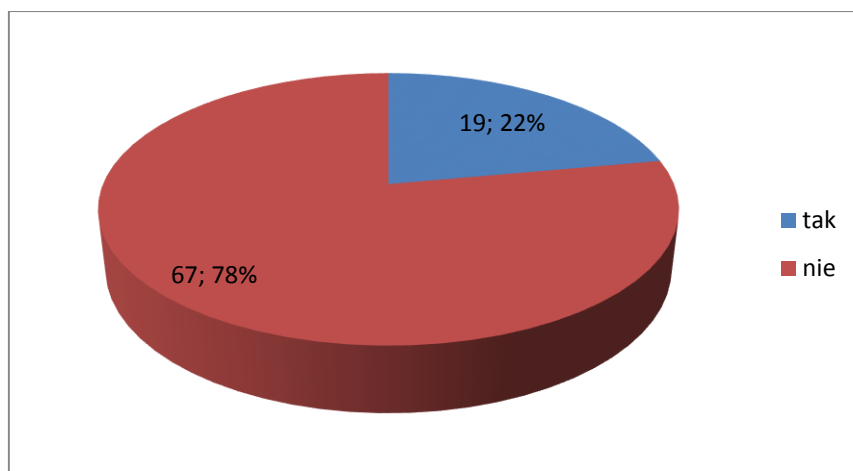

N=86

Wspieranie działalności mieszkańców, wytwarzających lokalne, tradycyjne produkty, takie jak: kulinaria, rzemiosło, usługi kulturalne, edukacyjne, turystyczne związane z danym miejscem czy też wytwarzanie przez przedsiębiorstwo społeczne tego typu produktów, to druga z interesujących nas aktywności badanych podmiotów. Ten obszar działalności wydaje się być ciekawą niszą do zagospodarowania przez lokalne PS. Obecnie, jak wynika z badania, jest to teren wciąż słabo zajęty – tylko 22% badanych PS produkuje lub pośredniczy w sprzedaży produktów lokalnych i widzi w tej niszy potencjał (w 2014r. - 16%); pozostała część podmiotów – 78% nie wykazuje zainteresowania tego typu działalnością. Nie można też powiedzieć, że jakiś typ PS „specjalizuje” się w produkcie lokalnym, choć relatywnie najwięcej stowarzyszeń i fundacji w naszej próbie badawczej posiada w ofercie omawianą działalność, zupełnie niezainteresowane są tą tematyką badane CIS-y i 6 spośród 7 ZAZ-ów.

Wykres 15. Wspieranie produktów lokalnych.

N=86

W badaniu pytaliśmy o liczbę beneficjentów objętych obydwoma rodzajami działań na rzecz społeczności lokalnej – liczbę osób, które skorzystały z dostarczanych przez organizację usług deficytowych dla społeczności lokalnej oraz liczbę osób, które uzyskały przychód z tytułu wytworzenia lokalnego produktu, w którego sprzedaży pośredniczyła organizacja. Wyżej wymienione pytania dotyczyły tylko tych organizacji, które zaznaczyły swoją aktywność na danym polu, czyli 40 organizacji w obszarze usług użyteczności publicznej i 19 PS w obszarze produktu lokalnego.

Szacunki dotyczące osób, które skorzystały z usług użyteczności publicznej są wysokie: w sumie 18829 osób skorzystało z działań świadczonych przez 43 organizacje działające lokalnie (w roku 2014 w 42 PS

skorzystało z usług 30 000 osób). Mediana wynosi 150 osób, natomiast średnia wynosząca 437,9 i jest zniekształcona poprzez przypadek jednej organizacji, która objęła swym działaniem 2000 osób.

Tabela 3. Statystyki dotyczące liczby osób, które skorzystały z usług użyteczności publicznej.

N ważnych odpowiedzi		43
Średnia		437,9
Mediana		150
Minimum		10
Maximum		2000
Suma		18829

Szacunki dotyczące osób, które uzyskały przychód z tytułu wytworzenia lokalnego produktu, w którego sprzedaży pośredniczyła organizacja są znacznie mniejsze niż w przypadku usług użyteczności publicznej. Należy jednak pamiętać, że tylko 13 PS zaznaczyło tego typu działalność. Suma osób, które skorzystały na wytwarzaniu i sprzedaży produktów lokalnych wynosi 410 osób, przy średniej wynoszącej 31,5 i medianie 10.

Tabela 4 Statystyki dotyczące liczby osób, które uzyskały przychód z tytułu wytworzenia lokalnego produktu.

N ważnych odpowiedzi		13
Średnia		31,5
Mediana		10
Minimum		2
Maximum		100
Suma		410

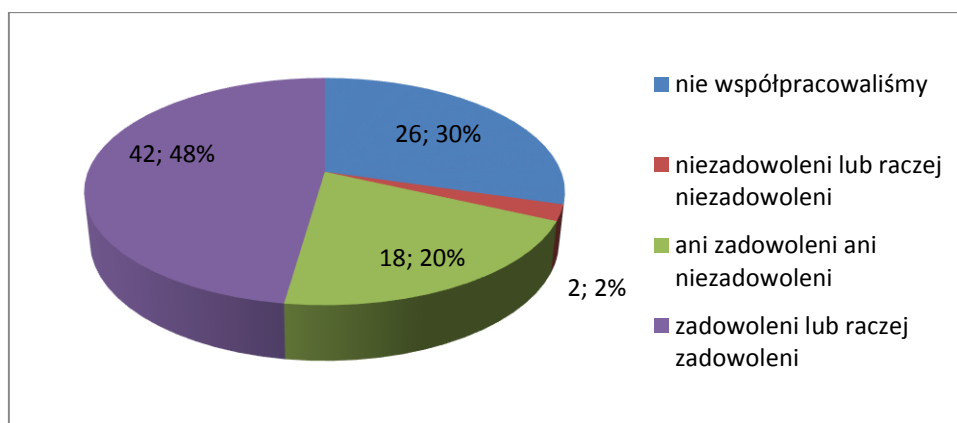
V. WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI Z OTOCZENIEM

W dalszej części badania podjęto kwestie związane ze współpracą przedsiębiorstw społecznych z otoczeniem. Koncentrowano się na:

- zidentyfikowaniu, z jakimi podmiotami współpracują przedsiębiorstwa społeczne, w tym z otoczeniem administracyjnym, innymi podmiotami ekonomii społecznej oraz biznesem;
- określeniu poziomu zadowolenia z efektów współpracy z danymi podmiotami;
- oszacowaniu intensywności współpracy przedsiębiorstw społecznych z innymi podmiotami ekonomii społecznej (w tym organizacjami pozarządowymi) w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Wśród badanych PS, które odpowiedziały na pytanie dotyczące zadowolenia ze współpracy z podmiotami z tzw. „otoczenia administracyjnego” (urzędem pracy, urzędem gminy, itp.) w 2015 roku - 30% PS nie współpracowała, 48% PS było zadowolonych z efektów tej współpracy, 20% PS ambiwalentnie oceniła efekty współpracy; znalazły się też 2 podmioty niezadowolone ze współdziałania z otoczeniem administracyjnym.

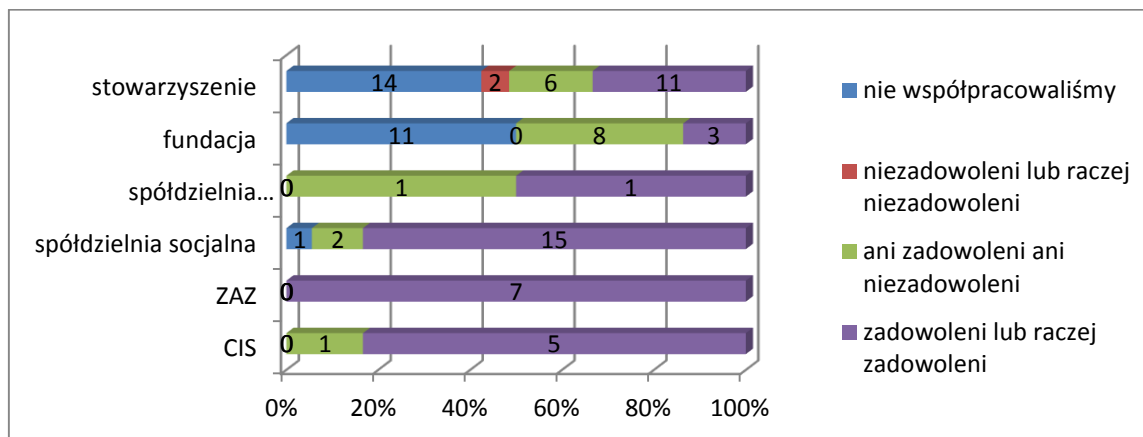
Wykres 16. Zadowolenie ze współpracy PES z otoczeniem administracyjnym.

N=88

Z „otoczeniem administracyjnym” relatywnie najmniej współpracowało fundacje (11 z 22), na drugim miejscu stowarzyszenia (14 z 33). Zarówno stowarzyszenia, jak i fundacje współpracujące z instytucjami publicznymi były po połowie zadowolone z efektów tej współpracy, jak i obojętnie nastawione do oceny tych efektów (ani zadowoleni, ani niezadowoleni). Z administracją współpracowało 15 z 18 spółdzielni socjalnych i były w zdecydowanej mierze zadowolone z jej przebiegu, wszystkie 7 ZAZ-ów było zadowolone ze współdziałania oraz 4 na 5 CIS-ów. Jedyne dwa PS niezadowolone ze współpracy z administracją publiczną to stowarzyszenia.

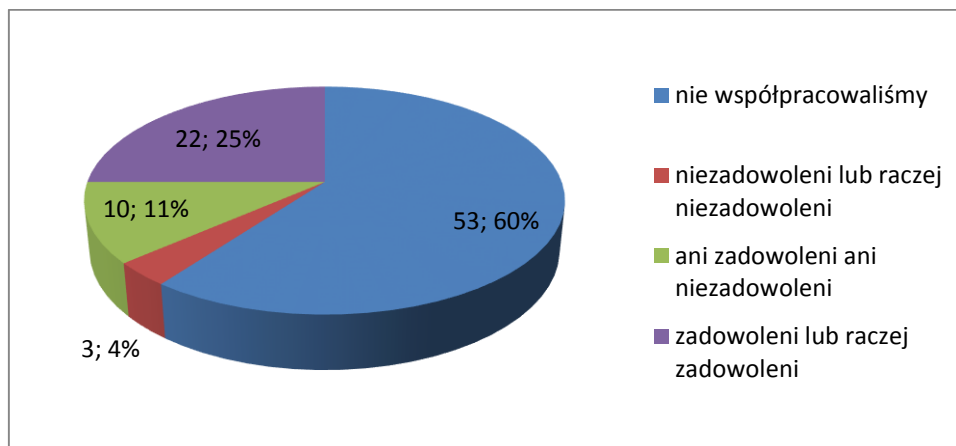
Wykres 17. Zadowolenie ze współpracy z otoczeniem administracyjnym a forma prawna.

N=88

Wśród badanych PS, które odpowiedziały na pytanie dotyczące zadowolenia ze współpracy z podmiotami z tzw. „otoczenia ekonomii społecznej” (ośrodki wsparcia ekonomii społecznej - OWES, organizacje przedstawicielskie) w 2015 roku aż 60% PS z nimi nie współpracowało, 25% było zadowolonych z efektów tej współpracy, 11% PS ambiwalentnie oceniło jej efekty; znalazły się też 3 podmioty niezadowolone ze współdziałania z otoczeniem ekonomii społecznej.

Wykres 18. Zadowolenie ze współpracy z podmiotami z tzw. „otoczenia ekonomii społecznej”.

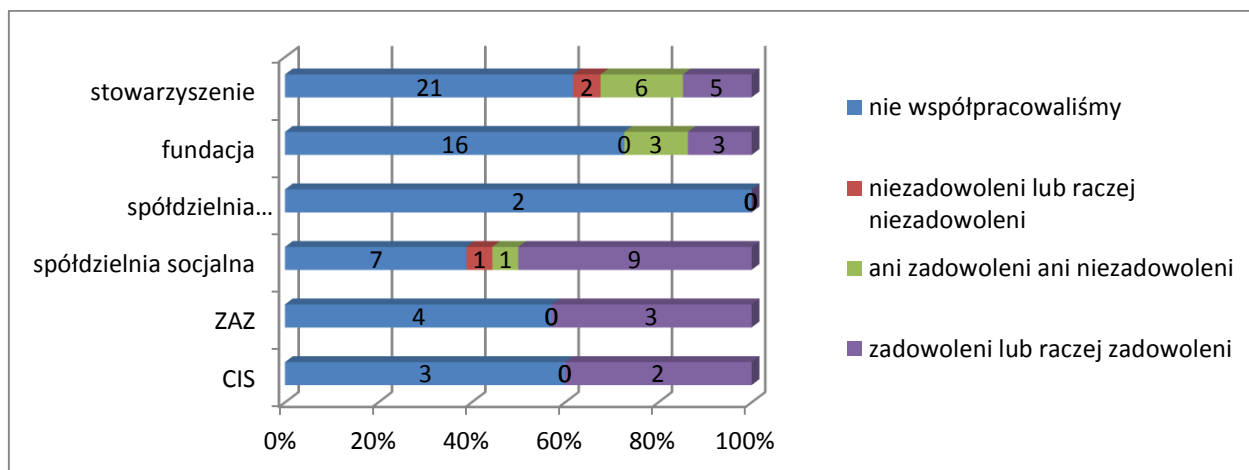

N = 88

Z „otoczeniem ekonomii społecznej” nie współpracowały w ogóle 2 badane spółdzielnie inwalidów i niewidomych, 70% (16 z 22) fundacji oraz 60% stowarzyszeń (21 z 34). Z otoczeniem ES współpracowała ponad połowa spółdzielni socjalnych w większości zadowolona z jej przebiegu. 3 z 7

ZAZ-ów współpracowały z OWES i były zadowolone w ocenie efektów współpracy; w przypadku CIS-ów – 3 tego typu podmioty nie współpracowały, a 2 były zadowolone.

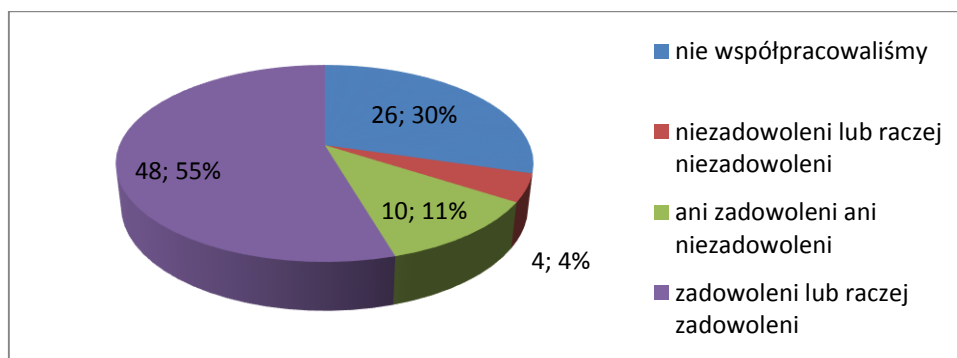
Wykres 19. Zadowolenie ze współpracy z podmiotami z tzw. „otoczenia ekonomii społecznej”, a forma prawna.

N = 88

Kolejnym typem potencjalnego partnera współpracy dla przedsiębiorstw społecznych są inne podmioty ekonomii społecznej - PES (spółdzielnie, organizacje pozarządowe, podmioty reintegracyjne). Wśród badanych PS, które odpowiedziały na pytanie dotyczące zadowolenia ze współpracy z innymi podmiotami w 2015 roku 30% PS z nimi nie współpracowało, ponad połowa współpracowała i była zadowolona z efektów tej współpracy (55%), 11% PS ambiwalentnie oceniło efekty wspólnych działań; znalazły się też 4 podmioty niezadowolone ze współdziałania z innymi podmiotami ekonomii społecznej.

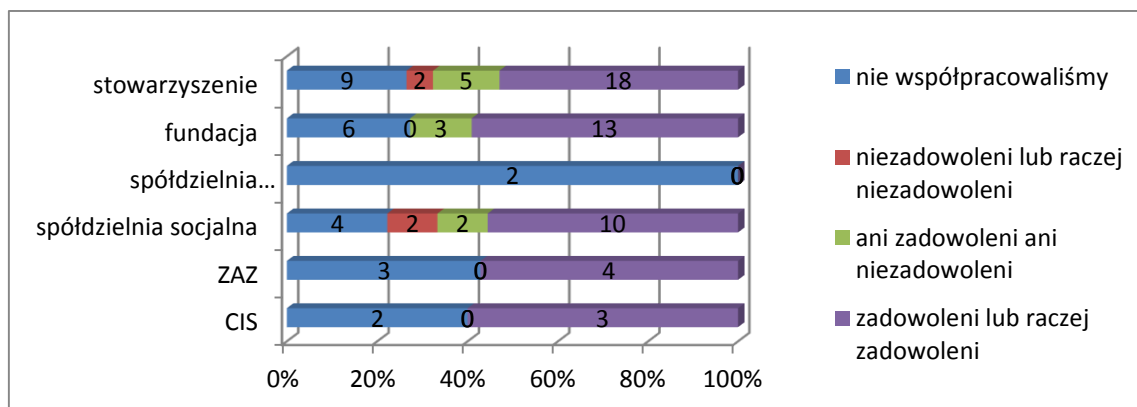
Wykres 20. Zadowolenie ze współpracy z podmiotami z podmiotami ekonomii społecznej.

N=88

Z innymi podmiotami ekonomii społecznej najczęściej współpracowały spółdzielnie socjalne, stowarzyszenia i fundacje. Ten rodzaj partnera przez wszystkie formy prawne jest najwyżej oceniany w kontekście zadowolenia z efektów kooperacji. Jedynie 2 spółdzielnie socjalne i 2 stowarzyszenia były niezadowolone z relacji z innymi PES.

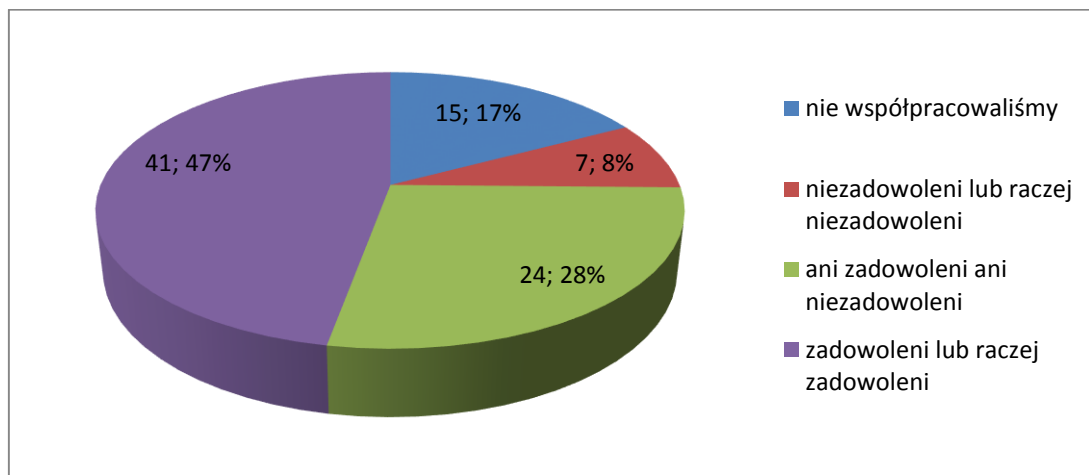
Wykres 21. Zadowolenie ze współpracy z podmiotami ekonomii społecznej, a forma prawna.

N=88

Ostatnim typem potencjalnych partnerów współpracy badanych PS był partner biznesowy. W tym miejscu należy wprowadzić dygresję, że przedsiębiorstwa społeczne, działając na otwartym rynku powinny dbać o relację z przedsiębiorstwami komercyjnymi. Wśród badanych PS, które odpowiedziały na pytanie dotyczące zadowolenia ze współpracy biznesem w 2015 roku: 17% PS z nimi nie współpracowało, blisko połowa (47% PS) współpracowała i była zadowolona z efektów tej współpracy, 17% PS ambiwalentnie oceniła efekty kooperacji z biznesem; a 7 podmiotów było z niej niezadowolonych.

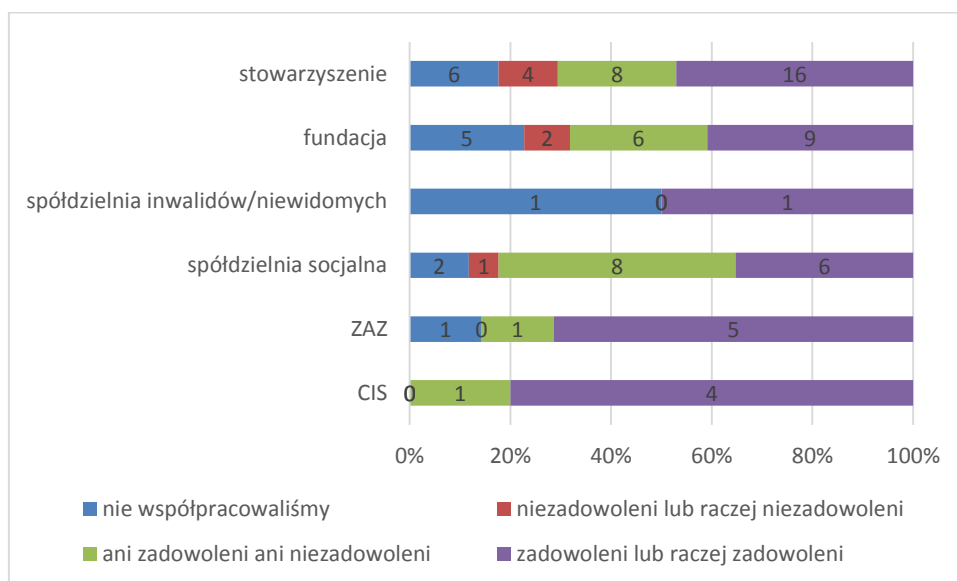
Wykres 22. Zadowolenie ze współpracy z biznesem.

N=87

Zaskakujący jest udział tak dużej liczby PS nie współpracujących lub obojętnie oceniających efekty współpracy z biznesem. Zwróćmy uwagę, że są to przede wszystkim: spółdzielnie socjalne, fundacje i stowarzyszenia. Zadowolone ze współpracy są głównie CIS-y (4 z 5) i ZAZ-y (5 z 7) oraz prawie połowa stowarzyszeń i jedna z dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych.

Wykres 23. Zadowolenie ze współpracy z biznesem, a forma prawna.

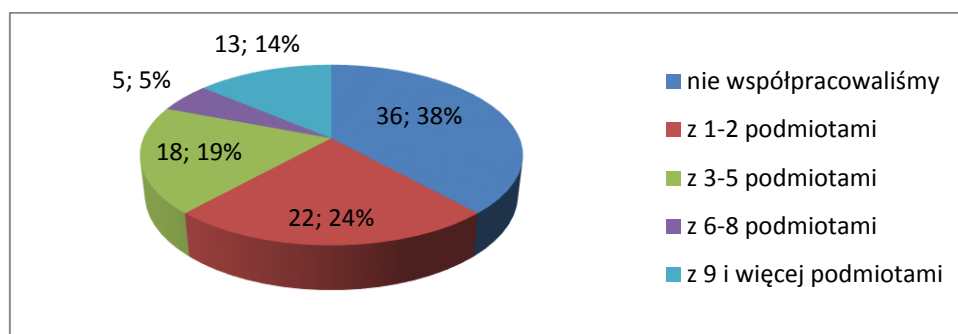

N=87

Przedsiębiorstwa społeczne zapytano również o intensywność współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Intensywność współpracy mierzona była poprzez liczbę partnerów, z którymi prowadzona była współpraca oraz częstotliwość takiej współpracy.

38% badanych zaznaczyło, że nie współpracowało z żadnym PES. Jeśliby podzielić pozostałe PS tylko na dwie grupy - te, które współpracują z małą ilością PES (maksymalnie z 5) i te, które współpracowały z ponad pięcioma organizacjami, zdecydowana większość PS zakwalifikowałaby się do pierwszej grupy. 19% badanych PS współpracowało z więcej niż pięcioma podmiotami. Dodać należy, że nie ma wyraźnych charakterystyk dla form prawnych – proporcje układają się równo z wyjątkiem spółdzielni socjalnych, wśród których 5 nie współpracowała z innymi PES w ogóle, a reszta, poza jednym przypadkiem współpracowała max. z 5 PES.

Wykres 24. Intensywność współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej.

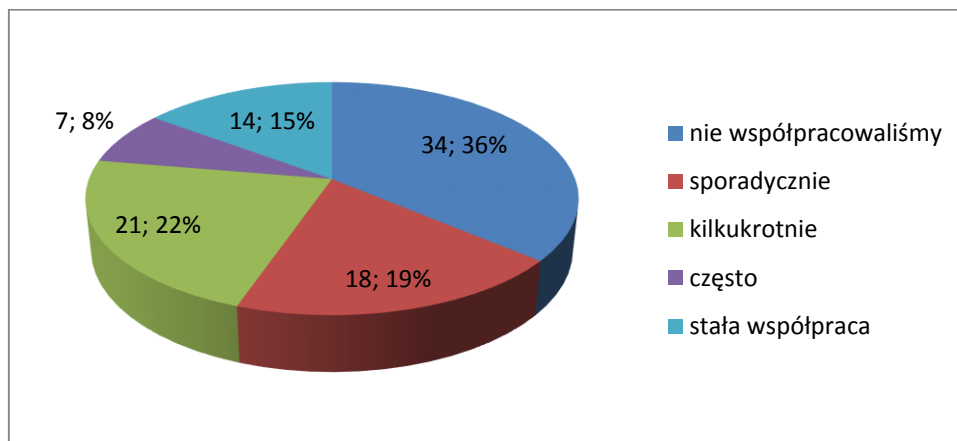

N=94

W przypadku częstotliwości współpracy (intensywności), można zauważyć, że grupa niewspółpracujących PS zmniejszyła się z 38% do 36%. Z pozostałych 64% badanych PS stałą współpracę zaznaczyło 15%.

Wykres 25. Częstotliwość współpracy.

N=94

Analiza korelacji dwóch zmiennych: liczba partnerów PES i intensywność współpracy daje podstawy, by przyjąć, że istnieje współzależność między poziomem usieciowienia przedsiębiorstw społecznych oraz intensywnością współpracy⁷ (innymi słowy: ci, którzy współpracują z wieloma PES robią to z większą częstotliwością, a ci, którzy mają mało partnerów do kooperacji, współpracują rzadziej).

V. Zasoby ludzkie

Uczestnicy badania zostali poproszeni o podanie kilku informacji odnośnie posiadanych zasobów ludzkich, w tym:

- 1) Informacji dotyczących poziomu zatrudnienia w badanych przedsiębiorstwach, uwzględniając różne formy zatrudnienia;
- 2) Danych dotyczących pracujących beneficjentów i wolontariuszy w organizacjach;
- 3) Planów organizacji w zakresie zatrudnienia;
- 4) Kwestii podnoszenia kwalifikacji wśród pracowników i obszarów, które wymagają według badanych wsparcia szkoleniowego;
- 5) Identyfikacji barier związanych z zasobami ludzkimi.

⁷ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r = 0,637$ (umiarkowanie silna zależność).

V.1 Liczba zatrudnionych ogółem

W tej części raportu, koncentrującej się na zasobach ludzkich w przedsiębiorstwach społecznych, przyjrzymy się m.in. liczbie osób pracujących za wynagrodzeniem w badanych organizacjach.

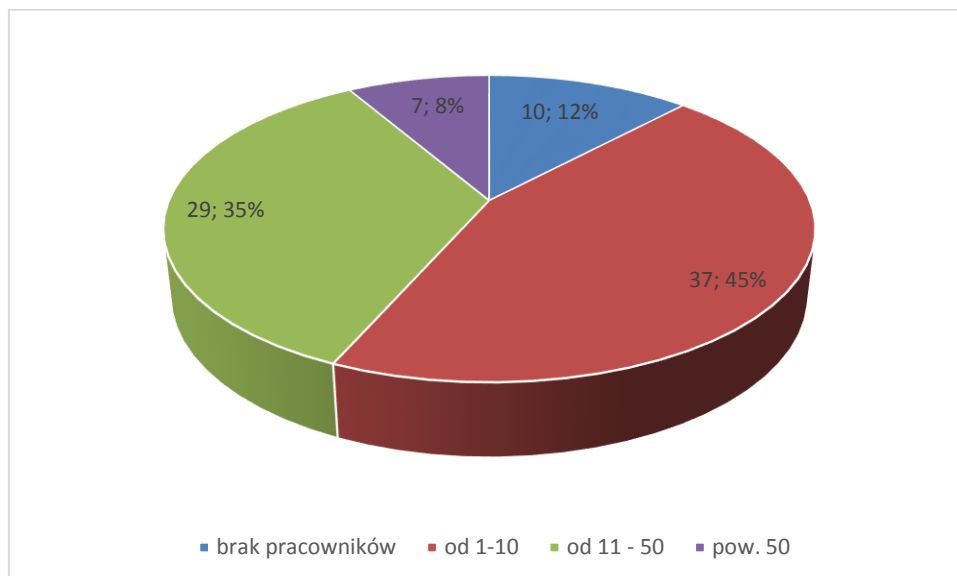
Na początek przeanalizujemy liczby osób zatrudnionych bez względu na rodzaj umowy (umowa o pracę lub umowa cywilnoprawna). Średnia liczba osób pracujących w badanych PS wynosi 24,55 (w 2014 roku - 20,8 osoby). Największą liczbę pracowników – 441 osoby zatrudnia stowarzyszenie, poza nim jeszcze trzy badane PS zatrudniają powyżej 100 pracowników; 10 z 83 PS, które odpowiedziały na to pytanie, nie zatrudnia żadnych osób. Wartość mediany mówi natomiast, że minimum połowa badanych PS zatrudnia do 8 pracowników. Po odjęciu przypadku odstającego – stowarzyszenia zatrudniającego 441 osób, średnia liczba pracowników zatrudnionych w badanych PS wynosi 19,5. W sumie, 83 badane PS dają pracę (bez względu na rodzaj umowy) 2038 osobom. Dla porównania, w roku 2014 suma pracowników wynosiła 1765.

Tabela 5. Statystyki dotyczące liczby osób pracujących w organizacjach za wynagrodzeniem.

N ważnych odpowiedzi	83
Średnia	24,55
Mediana	8,00
Minimum	0
Maximum	441
Suma	2038

W grupie badanych PS największy odsetek (45%) stanowią przedsiębiorstwa zatrudniające do 10 pracowników, małe przedsiębiorstwa (zatrudniające do 50 pracowników) stanowią 35% badanej grupy; wśród PS znajduje się też 8% przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 50 osób. Należy też przypomnieć, że 12 % PS nie posiada osób pracujących za wynagrodzeniem.

Wykres 26. Kategorie podmiotów w zależności od liczby pracowników ogółem.

N =83

Analizując liczby pracowników dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że największym pracodawcą są 2 spółdzielnie inwalidów i niewidomych (średnia liczba pracowników dla tych dwóch podmiotów wynosi 63,5) oraz stowarzyszenia (średnia – 44,7 pracownika na organizację). Średnia liczba pracowników w ZAZ wynosi 13,7 osoby, w fundacjach 10,4, natomiast w CIS-ach 10, a w spółdzielniach socjalnych 9,4.

V.2 Zatrudnienie na umowę o pracę

Kolejne pytanie dotyczyło liczby pracowników zatrudnionych tylko na umowę o pracę. Średnia liczba osób pracujących na umowę o pracę w badanych PS wynosi 40 osób. Największą liczbę pracowników – 277 osób zatrudnia stowarzyszenie (to samo, które zatrudnia łącznie 441 pracowników bez względu na formę zatrudnienia), poza nim jeszcze cztery badane PS zatrudniały powyżej 100 pracowników. 20 z 85 PS nie zatrudnia pracowników na umowę o pracę. Wartość mediany mówi natomiast, że połowa badanych PS zatrudnia do 5 pracowników. W sumie 85 badanych PS daje pracę „na etat” 1395 osobom (w 2014 r. suma pracowników wynosiła 1497).

Tabela 6. Statystyki dotyczące liczby osób zatrudnionych na umowę o pracę.

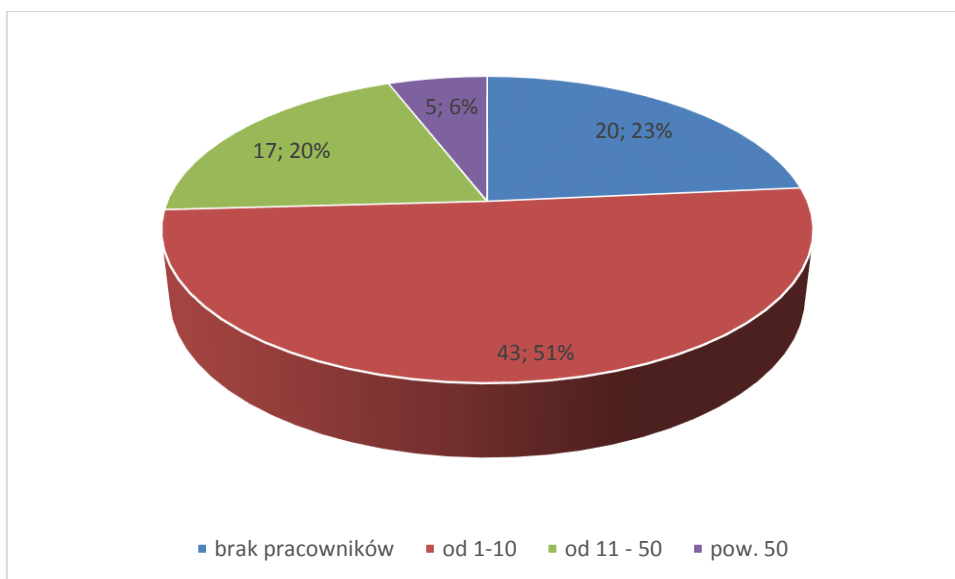
N ważnych odpowiedzi	84

43

Średnia	40
Mediana	5,00
Minimum	0
Maximum	277
Suma	1395

Dzieląc badane przedsiębiorstwa społeczne na mikro, małe i średnie, biorąc pod uwagę tylko liczbę pracowników (nie uwzględniając wysokości rocznego obrotu) okazuje się, że niemal 1/4 nie zatrudnia pracowników „etatowych”, 51% PS to mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające do 10 pracowników), 20% przedsiębiorstwa małe (zatrudniające do 50 pracowników), a 6% średniej wielkości pracodawcy.

Wykres 27. Kategorie podmiotów ze względu na liczbę pracowników „etatowych”.

N=85

Analizując liczby pracowników dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że największym pracodawcą są 2 spółdzielnie inwalidów (średnia liczba pracowników dla tych dwóch podmiotów wynosi 63,5 czyli jest równa liczbie pracowników ogółem) oraz stowarzyszenia (średnia – 27,5). Trzecie w kolejności są ZAZ-y zatrudniające na umowę o pracę średnio 13,7 pracownika, następnie spółdzielnie socjalne – średnia 7,8 fundacje – średnia 5,6 i CIS-y – średnia 2,6.

V.3 Zatrudnienie na podstawie umów cywilnoprawnych

Średnia liczba osób pracujących na umowie cywilnoprawnej w badanych PS wynosi 7,4 osoby. Największą liczbę zatrudnionych – 158 osób – zatrudnia jedno stowarzyszenie. Poza tym podmiotem, żaden inny nie zatrudnia na umowy cywilnoprawne więcej niż 100 osób. 30 PS nie zatrudnia w tej formie żadnego pracownika. W sumie 84 badanych PS daje pracę w formie umów cywilnoprawnych 625 osobom. Dla porównania, w roku 2014 suma tego typu pracowników wynosiła 373.

Tabela 7. Statystyki dotyczące liczby pracowników zatrudnionych na podstawie umów cywilnoprawnych.

N ważnych odpowiedzi	84
Średnia	7,4
Mediana	2,00
Minimum	0
Maximum	158
Suma	625

Analizując liczby pracowników zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że korzystają z takiej możliwości zatrudnienia wszystkie typy PS poza 2 spółdzielniami inwalidów i niewidomych; również ZAZ-y stosują ją w marginalnym zakresie. Najwięcej pracowników zatrudnionych na podstawie umów cywilno-prawnych posiadają jednak stowarzyszenia (średnia 14,6), CIS-y (średnia 7 osób) oraz fundacje (średnia 4,65).

V.4 Zatrudnienie subsydiowane

Kolejnym elementem, ważnym z punktu widzenia funkcji integracyjnej PS, jest liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego, czyli takich osób, które umożliwiają podmiotowi zdobycie częściowej refundacji do ich wynagrodzeń (np. z PUP, PFRON, innych źródeł publicznych).

Średnia liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego w badanych PS wynosi 1,24. Największą liczbę pracowników – 40 osób – zatrudnia jedno stowarzyszenie. Wartość mediany wynosi zero, co związane jest z tym, że 64 z 84 PS, które odpowiedziały na to pytanie, nie zatrudnia w omawianej formie pracowników. W tych 20 badanych PS, które zadeklarowały korzystanie z subsydiowanego zatrudnienia, pracują 104 osoby. Dla porównania, w roku 2013 suma pracowników wynosiła 200 osób.

Tabela 8. Statystyki dotyczące liczby osób zatrudnionych w formie subsydiowanej.

N ważnych odpowiedzi	84
Średnia	1,24
Mediana	,00
Maximum	40
Suma	104

V.5 Poziom zatrudnienia beneficjentów w przedsiębiorstwach społecznych

W przypadku zasobów ludzkich w przedsiębiorstwach społecznych, istotną kwestią pozostaje korzystanie z pracowników, będących jednocześnie beneficjentami działalności tej organizacji. W tego typu organizacjach można założyć, że beneficjenci stanowią istotną część zasobów ludzkich.

W dalszej części raportu opiszemy zatem stan zatrudnienia nie odnosząc się do całej kadry, tylko do pracowników będących osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym.

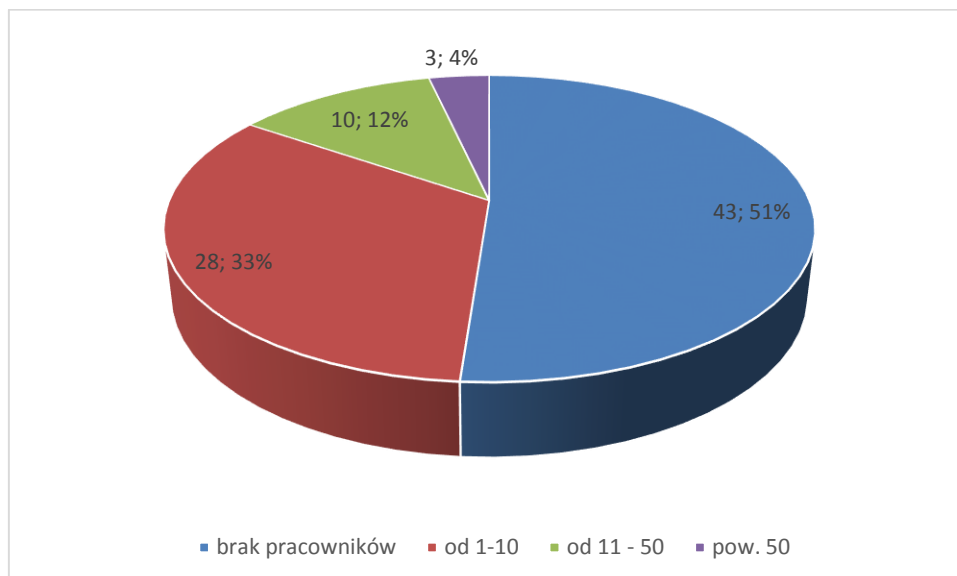
Z 84 badanych PS 43 organizacje nie zatrudniają w swoich strukturach osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (stąd mediana wynosi 0). Średnia wartość zatrudnienia we wszystkich 84 PS wynosi 8,2. W sumie, w 41 badanych PS pracuje 690 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Tabela 9. Statystyki dotyczące liczby zatrudnionych beneficjentów.

N ważnych odpowiedzi	84
Średnia	8,2
Mediana	,00
Minimum	0
Maximum	115
Suma	690

51% badanych PS nie zatrudnia żadnych beneficjentów. Można zatem wnioskować, że połowa badanych podmiotów to przedsiębiorstwa społeczne nienastawione na tworzenie miejsc pracy dla osób z trudnościami na rynku pracy. Jedna trzecia organizacji zatrudnia od 1 do 10 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, 12% od 10 do 50 osób. Znalazły się trzy podmioty zatrudniające powyżej 50 osób (ZAZ, stowarzyszenie zatrudniające po 80 pracowników będących osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym i spółdzielnia inwalidów zatrudniająca 115 osób).

Wykres 28. Kategorie podmiotów ze względu na liczbę zatrudnionych beneficjentów.

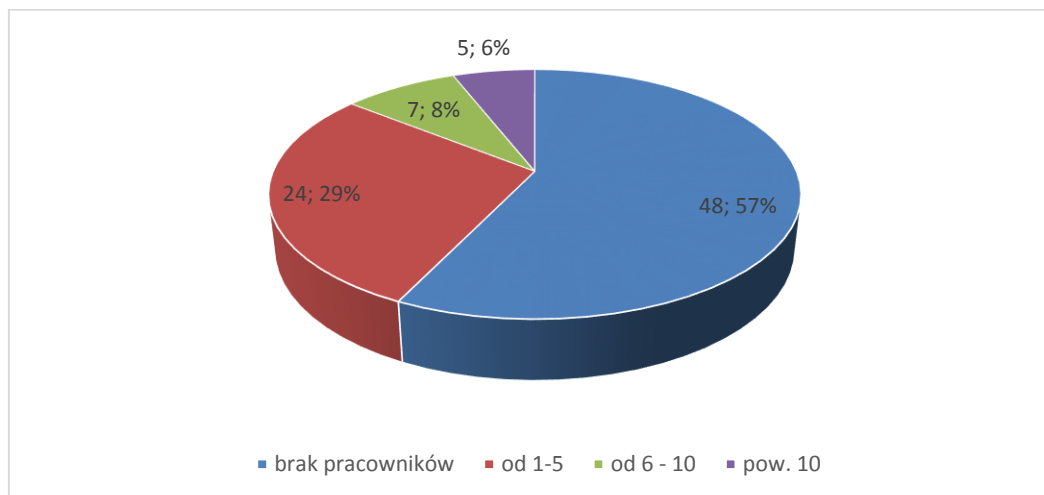
N=84

Analiza oparta na porównaniu średnich wartości zatrudnienia dla poszczególnych form prawnych pokazuje, że najwięcej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zatrudniają dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych (średnia – 57,5) oraz ZAZ-y (średnia 36,14). Spółdzielnie socjalne są trzecim w kolejności pracodawcą dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (średnia – 6,9), następnie stowarzyszenia (średnia – 5,5). Najmniejszym pracodawcą dla swych beneficjentów są CIS-y (średnia 1,6) i fundacje (średnia - 0,75).

V.6 Zatrudnienie i zwolnienia beneficjentów w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS.

Analiza odpowiedzi na pytanie o liczbę beneficjentów, którzy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zostali zatrudnieni w badanych podmiotach pokazuje, że 48 PS (57%) nie zatrudniła takich osób, 24 PS (29%) zatrudniło między 1 a 5 osób, 7 PS zatrudniło od 6 do 10, a PS więcej niż 10 nowych pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Wykres 29. Zatrudnienie nowych beneficjentów w roku 2015.

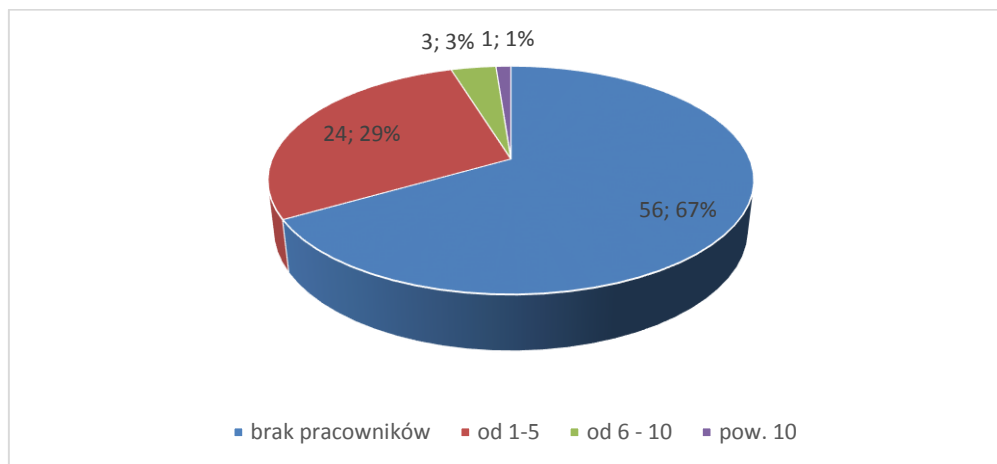

N= 84

W tym samym czasie badane PS zwalniały również swoich beneficjentów z pracy. Na pytanie, ile osób skończyło zatrudnienie w PS, odpowiedziało 84 podmiotów, z tego 67% (56 PS) nie zwolniła żadnego beneficjenta, pozostałe 28 PS (33%) dokonało redukcji bądź „wpuściło” na otwarty rynek pracy swoich beneficjentów. I tak, 29% badanych organizacji rozwiązało umowę o pracę z 1-5 beneficjentami, 3 organizacje zmniejszyły stan zatrudnienia w ostatnich 12 miesiącach w skali od 6 do 10 osób. Jeden podmiot zredukował zatrudnienie w największej skali – ZAZ o 12 osób.

Wykres 30. Zakończenie pracy przez beneficjentów w 2015r.

N = 84

Porównując statystyki dla obu przypadków – zatrudnienia i zwolnień osób zagrożonych wykluczeniem społecznym możemy dostrzec, że nieco więcej osób zostało przyjętych (łącznie 77) niż zakończyło pracę (38).

Tabela 10. Statystyki dotyczące liczby beneficjentów zatrudnionych i zwolnionych z PS w 2015 r.

	Beneficjenci zatrudnieni w PS w ciągu ostatnich 12 miesiącach	Beneficjenci, którzy ukończyli pracę w ciągu ostatnich 12 miesiącach
N ważnych odpowiedzi	84	84
Średnia	0,9	0,45
Minimum	0	0
Maximum	12	10
Suma	77	38

Czy istnieje współzależność między zwalnianiem a zatrudnianiem beneficjentów i w jakich typach przedsiębiorstw odbywają się te przetrasowania? Kolejne ważne pytanie dotyczy losów zwolnionych osób – czy zostały one przygotowane do pracy na „otwartym” rynku, czy ich los jest nieznan.

Odpowiedź na pierwsze pytanie jest negatywna. W tym roku brak jest współzależności⁸ pomiędzy faktem przyjmowania nowych beneficjentów, a zakończeniem pracy przez „starych” beneficjentów w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Trudno zatem na podstawie tej próby badawczej założyć, że badane PS tworzą rotacyjne miejsca pracy.

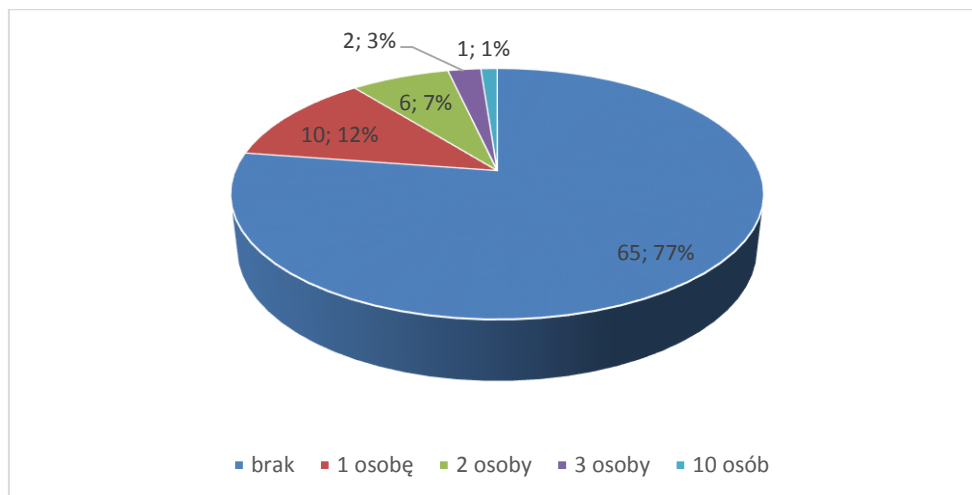
Kolejne pytanie, dotyczące tego, w jakich PS były zwalniane i przyjmowane nowe osoby do pracy, nie dostarcza nam typowego modelu – wszędzie bowiem (poza dwiema spółdzielniami niewidomych i inwalidów) następowały przyjęcia nowych beneficjentów do pracy. Najbardziej stabilne pod względem bilansowania liczby osób zwalnianych i zatrudnianych są CIS-y (średnia dla 5 badanych przypadków wynosi dla obu zmiennych 0,6), następnie fundacje i stowarzyszenia.

Na koniec próba odpowiedzi na ostatnie, jednak bardzo ważne pytanie dotyczące losów zwolnionych osób: czy beneficjenci, z którymi rozwiązano pracę zostali przygotowani do pracy na „otwartym” rynku czy ich los jest nieznan.

Zacznijmy jednak od statystyk dotyczących liczby osób, które zakończyły pracę w PS w ostatnim roku i znalazły pracę na wolnym rynku. 65 z 84 podmiotów, które odpowiedziały na to pytanie, zaznaczyło, że żadna osoba nie podjęła pracy na otwartym rynku. Należy jednak pamiętać, że 56 PS nie rozwiązywało żadnych umów w 2015 roku ze swymi beneficjentami. 19 podmiotów wie, że ich beneficjenci, po zaprzestaniu pracy w PS zaczęli pracę na otwartym rynku. W grupie badanych znalazł się podmiot, któremu udało się „umieścić” na otwartym rynku pracy 10 osób. Pozostałe 9 PS, które również dokonało zwolnień w 2015 r. nie zna losów swoich beneficjentów lub wie, że pozostają bez pracy. Łącznie z 77 beneficjentów, którzy ukończyli zatrudnienie w ciągu ostatnich 12 miesięcy, 38 osoby znalazły pracę poza badaną organizacją, co stanowi 49%. Można powiedzieć, że jest to wskaźnik skuteczności zatrudnieniowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wynikający z działalności badanych przedsiębiorstw i jest on nieco wyższy niż w ubiegłorocznym badaniu - 46% i znacznie wyższy niż dwa lata temu – 38%.

⁸ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r = 0,428$.

Wykres 31. Liczba PS, które znalazły pracę swoim beneficjentom z podaniem liczby osób, które „wypuszczono na otwarty rynek pracy”.

N = 84

Analiza średnich dla poszczególnych form prawnych (tylko podmiotów, które zadeklarowały, że w ostatnim roku dokonały zwolnień swoich beneficjentów oraz znalazły dla nich pracę na otwartym rynku) pokazuje, które PS najbardziej „dbają” o zagwarantowanie pracy dla swoich beneficjentów na zewnątrz organizacji. Z poniższej tabeli wynika, że są to wszystkie formy prawne poza ZAZ-ami. Najlepiej wypadają w rankingu jednak CIS-y (średnia liczba osób zwolnionych i tych, którym znaleziono pracę na otwartym rynku wynosi tyle samo) oraz stowarzyszenia.

Tabela 11. Średnie liczby beneficjentów zwolnionych z PS i beneficjentów, którzy znaleźli pracę na otwartym rynku z podziałem na formy prawne.

	Średnia liczba beneficjentów, z którymi rozwiązano umowę o pracę w 2015 r. (N=28)	Średnia liczba beneficjentów, znaleźli pracę na otwartym rynku w 2015 r. (N=19)
	średnia	średnia
CIS	1,5	1,5
ZAZ	3,8	1,6
spółdzielnia socjalna	1,89	1,2
fundacja	1,33	1

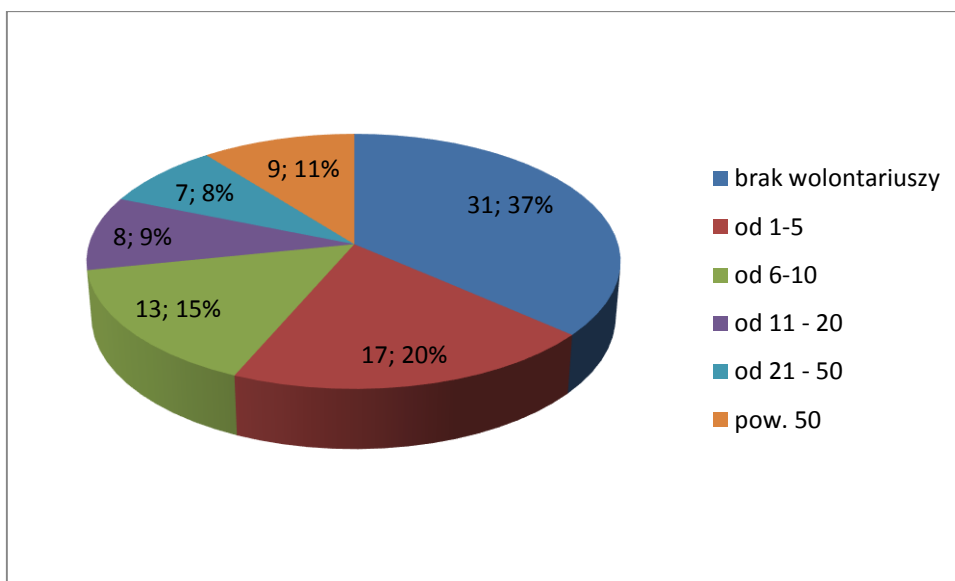
stowarzyszenie	3,88	3,8

V.7 Wolontariusze

W kontekście zasobów ludzkich przedsiębiorstw społecznych, bardzo istotną informacją pozostaje poziom współpracy tych organizacji z wolontariuszami. Stanowią oni bowiem bardzo ważną część składową zasobów ludzkich przedsiębiorstwa, angażując się w jego działalność w sposób nieodpłatny.

31 z 85 badanych organizacji (37%) nie podejmowało takiej współpracy w ciągu ostatnich 12 miesięcy (w roku 2014 - 34% podmiotów). Najliczniejsza grupa z tych, którzy współpracowali z wolontariuszami – 20% to ci, którzy przyjęli do organizacji od 1 do 5 wolontariuszy; co dziesiąte PS korzystało z pomocy więcej niż 50 wolontariuszy. Podmiotami w największym stopniu korzystającymi z wolontariatu są, jak co roku, fundacje i stowarzyszenia. Z tej formy wykorzystania pracy nieodpłatnej nie korzystały w 2015 (podobnie jak we wcześniejszych latach) ZAZ-y i spółdzielnie inwalidów i niewidomych.

Wykres 32. Kategorie PS ze względu na liczbę wolontariuszy, z którymi współpracują.

N= 85

W sumie, w 54 przedsiębiorstwach społecznych w ostatnim roku nieodpłatnie pracowało 2207 osób (jest to wskaźnik wyższy niż w badaniu z 2014 roku – 1764 osób), przy średniej 26. Wśród badanych PS znalazło się jedno stowarzyszenie, które współpracowało z 750 wolontariuszami mocno wpływając na wielkość średniej. Wartość mediany wynosząca 3 oznacza, że 50% badanych PS współpracuje z maksimum 3 wolontariuszami, kolejne 50% z minimum 4 nieodpłatnymi pracownikami.

52

Tabela 12 Statystyki dotyczące liczby wolontariuszy w badanych PS.

N ważnych odpowiedzi	85
Średnia	26
Mediana	3
Maximum	750
Suma	2207

Tabela 13 Informacja zbiorcza przedstawiająca podstawowe statystyki dla pytań dot. zatrudnienia w badanych PS.

	Średnia	Mediana	Maksimum	Suma w 2015 r.	Suma w 2015 r.
Liczba osób pracujących w PS	24,55	8	441	1765	2038
Liczba osób pracujących na podstawie umowy o pracę	16,4	5	277	1497	1395
Liczba osób pracujących na podstawie umowy cywilnoprawnej	7,44	2	158	373	625
Liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego	1,24	0	40	200	104
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym pracująca obecnie w PS	8,2	0	115	466	690
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym zatrudniona w ostatnich 12 miesiącach w PS	2,48	0	32	101	208
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, która zakończyła pracę w PS w ostatnich 12 miesiącach	0,92	0	12	91	77
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, które po zakończeniu	0,45	0	10	42	38

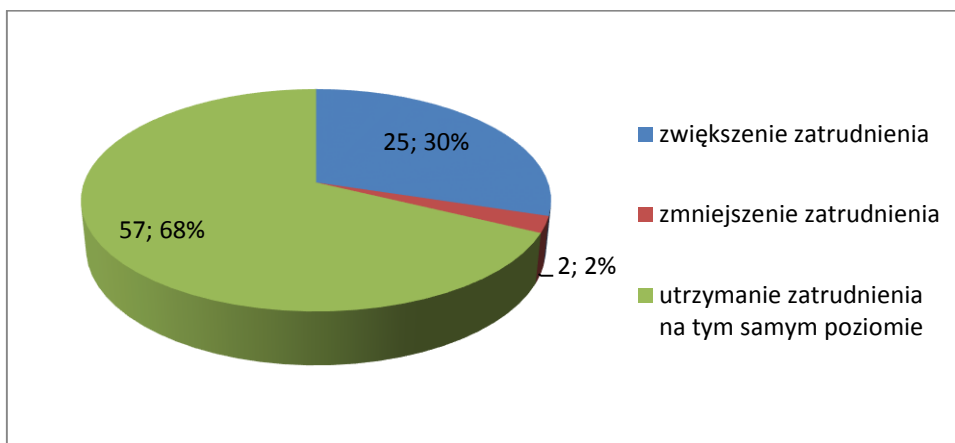
pracy w PS znalazły pracę na wolnym rynku					
Liczba wolontariuszy, z którymi współpracowało PS	26	3	750	1764	2207

VI. Rozwój zasobów ludzkich

VI.1 Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach.

Analizując sytuację respondentów pod kątem planowanych zmian w poziomie zatrudnienia, warto zwrócić uwagę, iż zdecydowana większość, bo 57 z 84 badanych przedsiębiorstw społecznych (68%) nie planuje zmian w tym zakresie w czasie najbliższych 12 miesięcy. Spośród pozostałych organizacji, więcej planuje jednak zwiększyć zatrudnienie – 30% badanych PS (w 2014 - 22% z ogółu) niż je zmniejszyć - tylko dwa podmioty.

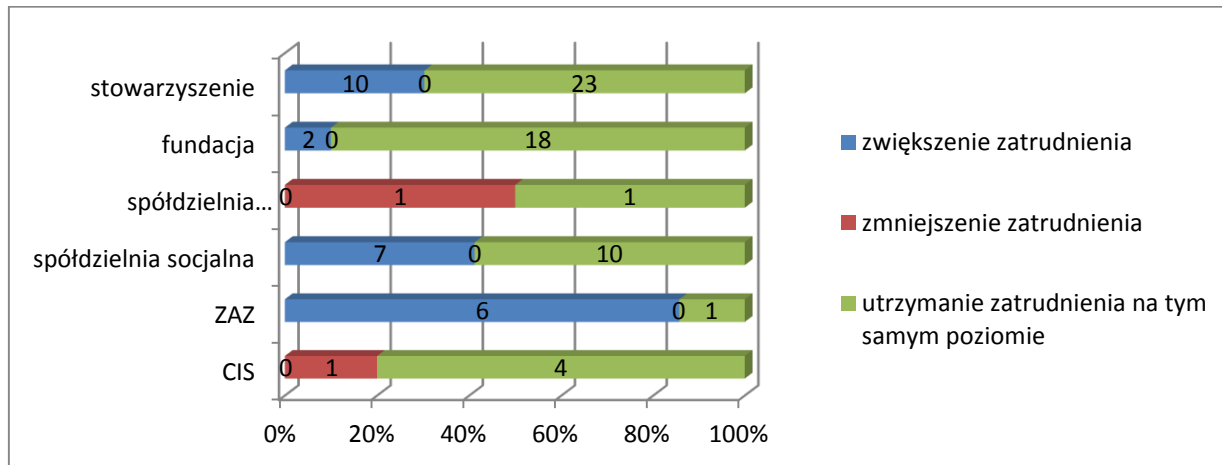
Wykres 33. Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach.

N=84

Najbardziej optymistycznie podchodzą do planów zatrudnienia ZAZ-y – 6 z 7 planuje je zwiększyć, na drugim miejscu plasują się spółdzielnie socjalne – 7 z 17 też zamierza przyjąć nowych pracowników. W większości jednak badane przedsiębiorstwa społeczne nie planują zmian kadrowych, poza dwoma PS – spółdzielnią inwalidów i niewidomych i CIS-em, które planują zmniejszenie zatrudnienia.

Wykres 34. Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach z podziałem na formy prawne.

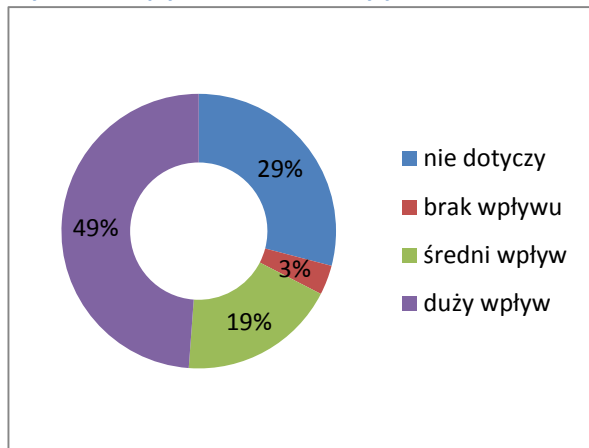
N= 84

VI.2 Wpływ pracowników i członków przedsiębiorstw społecznych na ważne decyzje w organizacji.

Analizując odpowiedzi uzyskane od respondentów na pytanie: „Jaki jest poziom wpływu członków i pracowników (innych niż kierownictwo) na podejmowanie istotnych decyzji dotyczących działalności organizacji?” należy stwierdzić, iż badane podmioty:

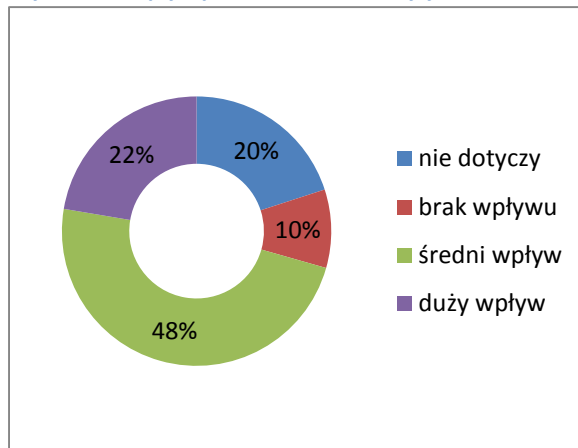
- w odniesieniu do członków organizacji tylko 3% PS uznało, że nie mają oni wpływu na decyzje w PS, 29 % zaznaczyło też, że w ich przypadku sytuacja wpływania na decyzje ich nie dotyczy (CIS-y i ZAZ-y) 49% uznaje swoich członków za osoby znaczące w procesie decyzyjnym w organizacji (głównie spółdzielnie socjalne i stowarzyszenia), a kolejne 19% podkreśliło, że wpływ jest, ale na średnim poziomie.
- w odniesieniu do pracowników sytuacja wygląda nieco inaczej – 10% PS deklaruje brak wpływu pracowników na decyzje w PS, kolejne 20% podkreśla, że ich taka sytuacja nie dotyczy, 22% badanych uznało, że pracownicy mają duży wpływ na podejmowanie istotnych decyzji w organizacji (głównie fundacje, w drugiej kolejności stowarzyszenia), a 48%, że średni (głównie spółdzielnie socjalne i stowarzyszenia).

Wykres 35. Wpływ członków na decyzje w PS.

N=86

Wykres 36. Wpływ pracowników na decyzje w PS.

N=85

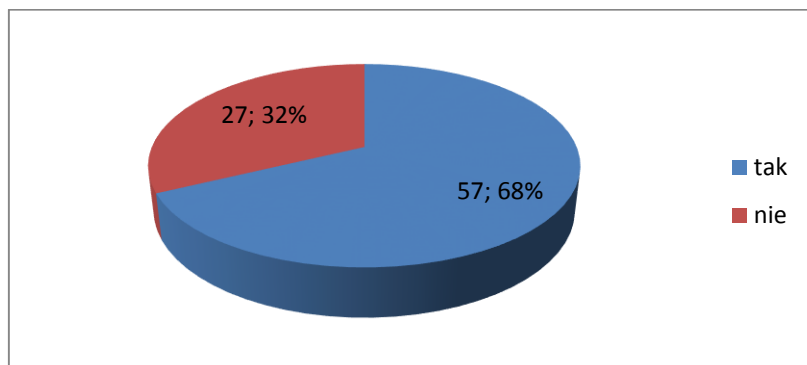
VI.3 Podnoszenie kwalifikacji zawodowych

Kolejna część analizy dotyczy kwestii związanej z doksztalcaniem się pracowników organizacji i aktywnością badanych organizacji jako usługobiorców na rynku szkoleń, doradztwa, studiów wyższych i podyplomowych oraz innych form kształcenia.

Na pytanie, czy w okresie ostatniego roku pracownicy badanych organizacji korzystali z jakiegokolwiek formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych, 57 z 88 PS (68%) udzieliło twierdzącej odpowiedzi. Wynik ten wskazuje, że pracownicy przedsiębiorstw społecznych są zainteresowani podnoszeniem swoich kompetencji i kwalifikacji w drodze edukacji formalnej, jak i nieformalnej oraz wykorzystują dostępne na rynku możliwości.

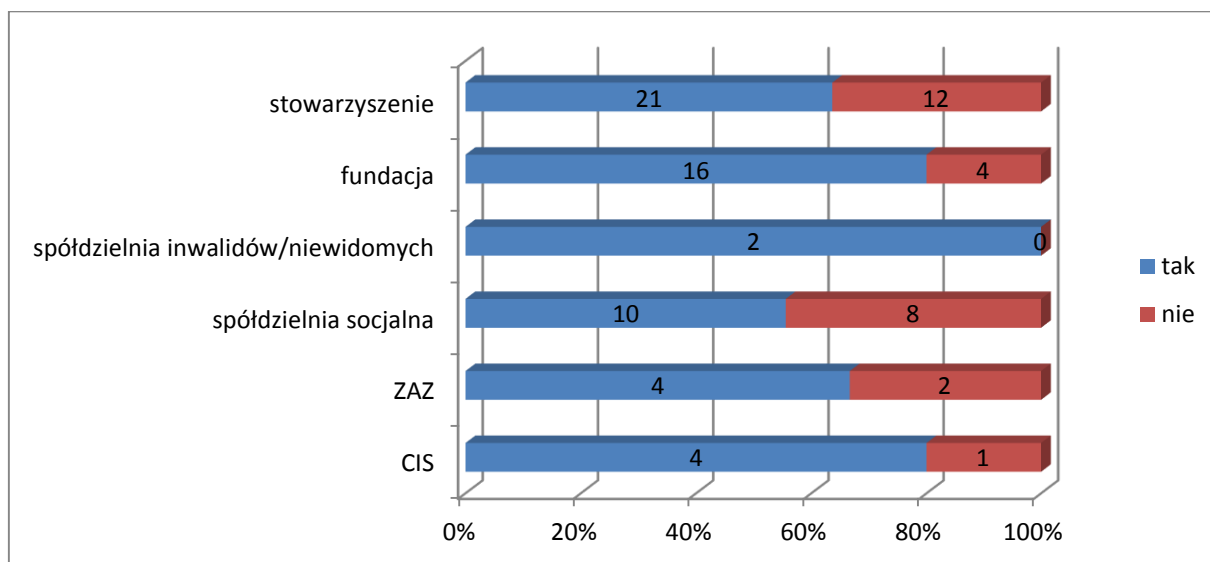
Wykres 37. Procent PS, które w 2015 roku podniosły kwalifikacje swoich pracowników.

N=84

Relatywnie najmniej aktywności pod względem korzystania ze szkoleń, doradztwa, studiów wyższych i podyplomowych oraz innych form kształcenia wykazały się spółdzielnie socjalne (8 z 18) i stowarzyszenia (12 z 33).

Wykres 38. Podnoszenie kwalifikacji swoich pracowników, a typ PS.

N=84

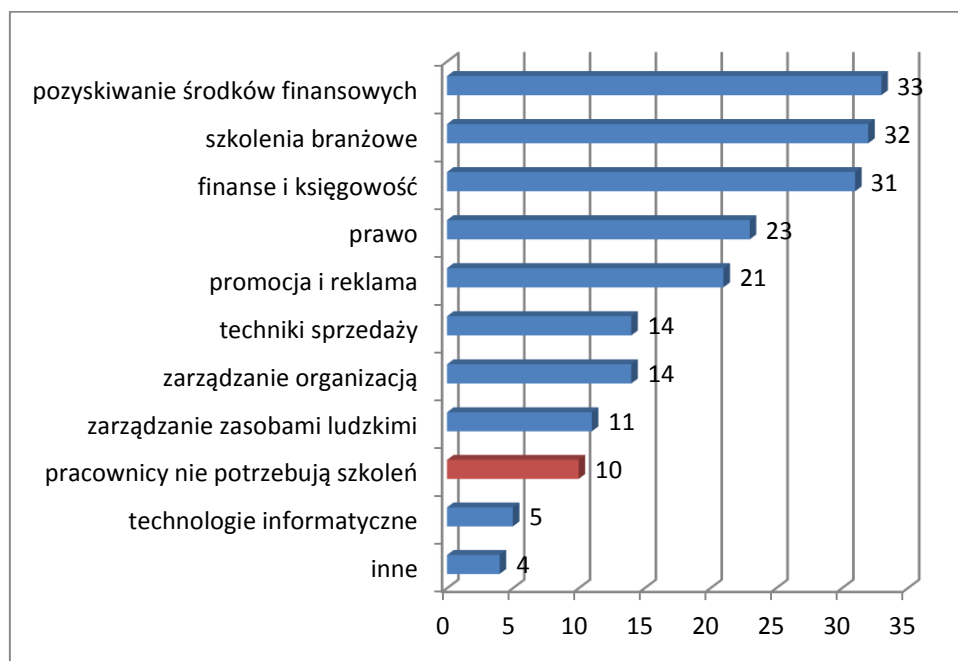
Kolejna część badania dotyczyła obszarów, w jakich ankietowane organizacje widzą potrzebę wsparcia doradczo-szkoleniowego. 10 badanych PS uznała, że ich pracownicy nie potrzebują tego typu wsparcia

57

(5 stowarzyszeń, 3 fundacje, 1 CIS i 1 ZAZ). Zdecydowana większość organizacji uznała jednak potrzebę doszkalania się ich pracowników.

Obszary zainteresowania doksztalcaniem pozostały bardzo podobne jak w poprzednich badaniach – zarówno jeśli chodzi o preferowane, jak i najrzadziej wskazywane obszary. Najczęściej wybieraną dziedziną (33 PS) było pozyskiwanie środków finansowych (np. z Unii Europejskiej). Na drugą pozycję w 2015 roku „wywindowały” się szkolenia branżowe (w 2014 r. na trzecim miejscu, w 2013 roku na piątym miejscu). Następnie uczestnicy wskazywali na obszar finansów i księgowości (31 wskazań). Kolejne obszary wiedzy pożądanej do uzupełnienia to prawo (23 wskazania) oraz promocja i reklama (21 wskazań), która od dwóch lat też jest w czołówce najbardziej pożądanych kierunków kształcenia.

Wykres 39. Obszary wymagające wsparcia edukacyjnego w PS.

N=84, odpowiedzi nie sumują się do N, gdyż można było dokonać wielokrotnego wyboru.

Jakie obszary kształcenia są szczególnie priorytetowe dla wybranych form prawnych?

- Spółdzielnie socjalne najbardziej zainteresowane były pozyskaniem wiedzy z zakresu specyfiki branży, w której działają, technik sprzedaży oraz promocji.

- Fundacje interesują się wiedzą na temat finansów i księgowości, prawa oraz szkoleniami branżowymi.
- Stowarzyszenia mają potrzeby związane ze zdobyciem wiedzy nt. możliwości pozyskiwania źródeł finansowych, finansów i księgowości oraz szkoleniami branżowymi.
- Zakłady aktywności zawodowej zaznaczyły w tym roku zainteresowanie wiedzą z zakresu branży, w której działają, prawa promocji.
- Centra Integracji Społecznej zainteresowane są szkoleniami z finansów i księgowości oraz prawa.

VII. Działalność ekonomiczna

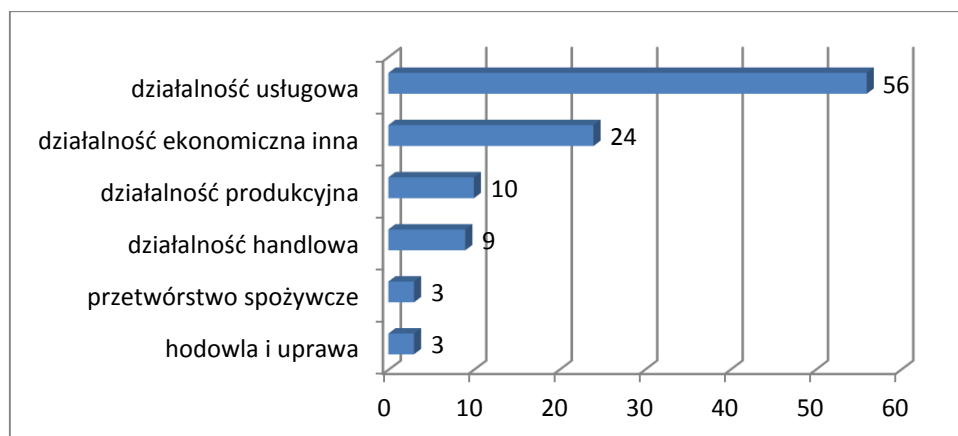
Jednym z najważniejszych aspektów funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych jest ich „sprawność” w generowaniu przychodów dla organizacji. Ten typ podmiotów może czerpać środki na swą działalność zarówno z pozyskiwania źródeł finansowania zewnętrznego, takich jak projekty, sponsoring, tzw. 1%, ale też z prowadzenia działalności gospodarczej i/lub odpłatnej. Sprawne poruszanie się w tych odmiennych zasadach generowania przychodu rzutuje na kondycję finansową i zasięg działalności społecznej.

W ostatniej części badania koncentrujemy się właśnie na ekonomicznych aspektach funkcjonowania małopolskich PS.

VII.1 Obszary działalności ekonomicznej i jej odbiorcy

Większość respondentów jako jeden z dwóch głównych obszarów swojej aktywności ekonomicznej wymienia działalność usługową (56 wskazań) czyli ok. 2/3 organizacji, które udzieliły odpowiedzi na to pytanie. Drugą w kolejności, pod względem liczby wskazań, była „innego rodzaju działalność” aniżeli podane w ankiecie – na taką wskazało 24 uczestników badania oraz działalność produkcyjna (10 wskazań). Na działalność handlową wskazywało 9 PS, natomiast przetwórstwo spożywcze oraz hodowla i uprawa były wskazywane marginalnie. Wyniki te utrzymują się od kilku lat – w roku 2014 i 2013 odsetek PS działających w branży usługowej był bardzo podobny (ok. 2/3 PS). Można zatem powiedzieć, że przedsiębiorstwa społeczne działają w dużej mierze w obszarze dostarczania usług.

Wykres 40. Obszary działalności ekonomicznej PS.

N=86. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać wielokrotnego wyboru.

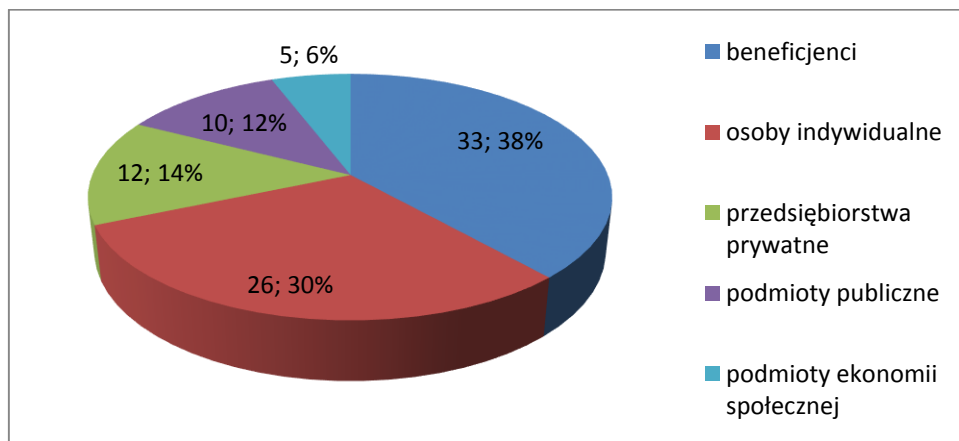
Branża usługowa jest dominująca dla wszystkich form prawnych, poza 2 spółdzielniami inwalidów i niewidomych, które jako podstawową działalność podają produkcję. Najbardziej zróżnicowaną działalność podają spółdzielnie socjalne i ZAZ-y.

Pomimo tego, że 24 podmioty zaznaczyły też „inną działalność”, żaden nie napisał na czym ona polega. Były to głównie stowarzyszenia i fundacje i można domniemywać (na podstawie wcześniejszych badań), że myślały w tym punkcie o swojej działalności społecznej.

Przedmiotem analizy w badaniu byli także główni odbiorcy produktów oferowanych przez przedsiębiorstwa społeczne (można było wybrać tylko jedną odpowiedź). Najwięcej badanych przedsiębiorstw społecznych sprzedawało produkty i usługi beneficjentom – 38%, w drugiej kolejności – osobom indywidualnym (30%), dopiero na trzecim miejscu są przedsiębiorstwa (14%); 12% PS uznało za głównego klienta podmioty publiczne, a 6% inne podmioty ekonomii społecznej.

W roku 2014 hierarchia wyglądała nieco inaczej: na pierwszym miejscu były osoby fizyczne, na drugim beneficjenci.

Wykres 41. Główni odbiorcy dóbr i usług.

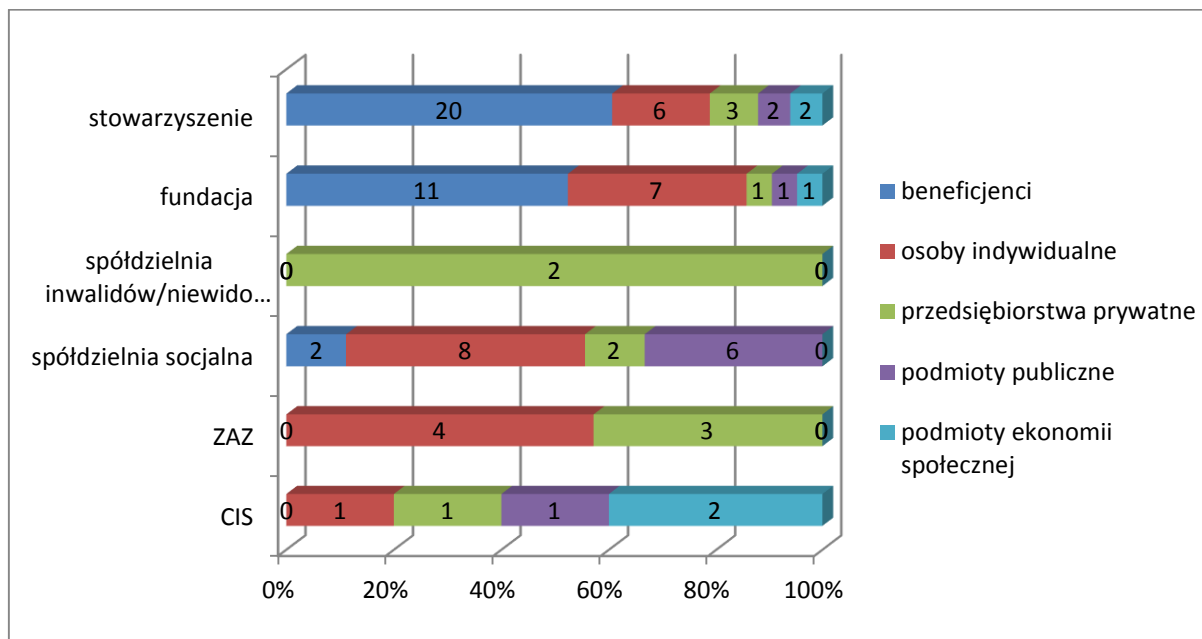

N=86

Przyglądając się formom prawnym w kontekście tzw. „głównego klienta” widać następujące prawidłowości:

- W tym roku, inaczej niż w 2014 r. każdy CIS ukierunkowywał się na innego odbiorcę (w 2014r. głównym klientem były przedsiębiorstwa prywatne i podmioty publiczne).
- ZAZ-y klientów poszukują wśród osób indywidualnych, następnie przedsiębiorstw (w zeszłym badaniu tak samo).
- Stowarzyszenia i fundacje oferują swe produkty głównie beneficjentom (w 2014 r. - osobom indywidualnym i beneficjentom).
- Dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych sprzedają swoje produkty przedsiębiorstwom.
- Spółdzielnie socjalne mają klientów wśród wszystkich typów z przewagą osób indywidualnych i podmiotów publicznych.

Wykres 42. Główni odbiorcy dóbr i usług z uwzględnieniem formy prawnej.

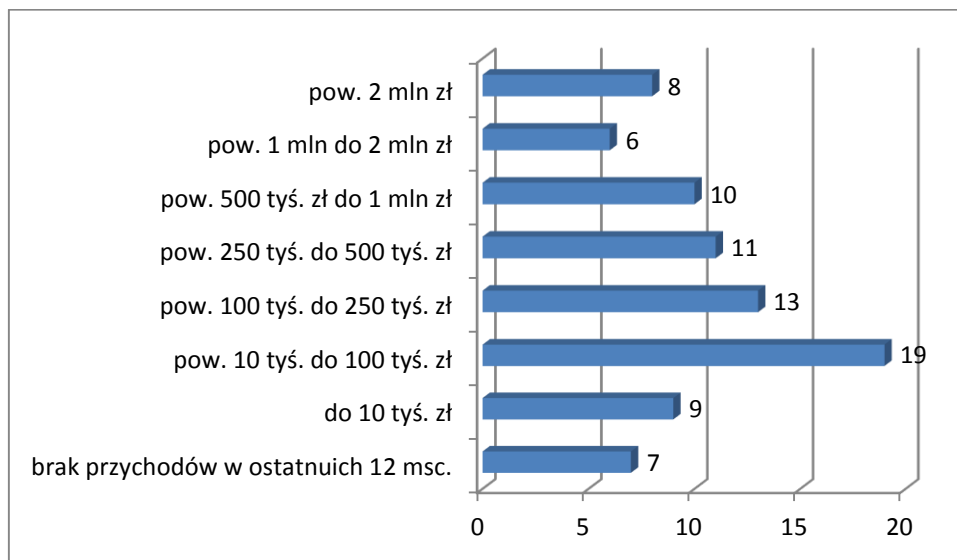
N=86

VII.2 Sytuacja finansowa przedsiębiorstw społecznych

Na podstawie rozkładu badanych przedsiębiorstw społecznych według wielkości przychodów ogółem osiągniętych w 2015 roku, możemy stwierdzić, iż najczęściej PS (19 przypadków) deklaruje osiągnięcie przychodu ogółem powyżej 10 tysięcy złotych, ale nieprzekraczającego 100 tysięcy złotych. Ta grupa była również najsilniej reprezentowana w grupie badanych w 2014, 2013 i 2012 roku. Na drugim miejscu pod względem liczebności znalazła się kategoria PS osiągających przychód powyżej 100 tys. do 250 tys. (13 PS) a na trzecim pow. 250 do 500 tys. złotych (11 PS).

Warto zwrócić uwagę na 8 przedsiębiorstw społecznych (5 stowarzyszeń, 2 spółdzielnie inwalidów i niewidomych i 1 ZAZ) osiągające przychody powyżej 2 mln złotych oraz na 7 organizacji (1 spółdzielnia socjalna, 5 stowarzyszeń i 1 fundacja), które nie osiągnęły przychodów w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Wykres 43. Przychody PS w 2015 r.

N=83

Poza dwiema spółdzielniami inwalidów i niewidomych, pozostałe PS charakteryzuje bardzo duża rozpiętość przychodów osiągniętych w 2015 r. Tak jak w poprzednich edycjach badań, zarówno fundacje, jak i stowarzyszenia plasują się we wszystkich przedziałach przychodów w zbliżonych proporcjach. Jedyna różnica polega na tym, że w grupie PS nie osiągających żadnych przychodów jest 5 stowarzyszeń 1 fundacja.

Wśród spółdzielni socjalnych 1/3 stanowiły te, których przychód oscyluje pomiędzy 10 a 100 tysiącami złotych (mniej niż w 2004 r. i 2013 r.). Kolejna 1/3 spółdzielni to grupa osiągająca przychody pow. 100 tys. do 250 tys. Pozostała 1/3 osiąga przychody powyżej 250 tys. (w tym dwie w przedziale pow. 500 tys. do 1 mln). Pogłębiając analizę o wiedzę na temat podmiotów założycielskich okazuje się, że istnieje zależność między tym, kto powołał spółdzielnię socjalną, a wysokością przychodów. Z sześciu spółdzielni, których przychód w 2015 roku znajdował się w najwyższych trzech przedziałach (od 250 - 500 tys., pow. 500 tys. – 1 mln, pow. 2 mln złotych) pięć była założona przez osoby prawne.

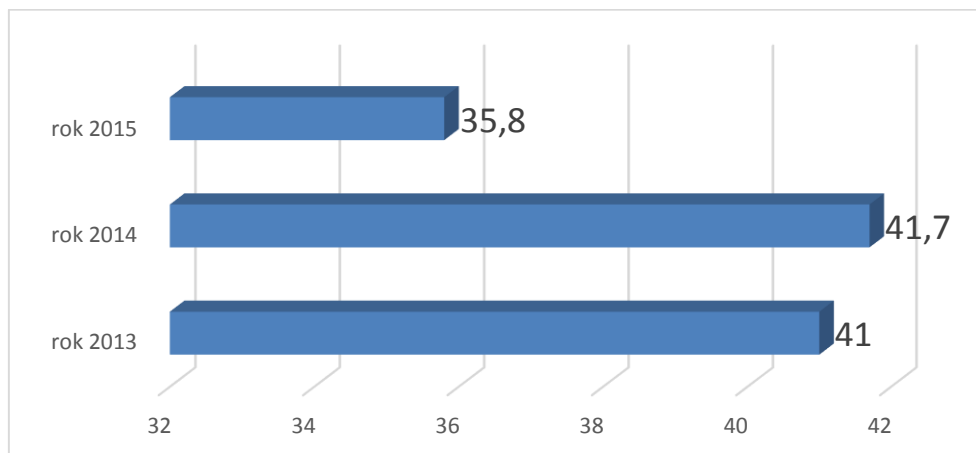
W przypadku funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych na rynku, niezwykle istotnym pozostaje poziom przychodów z prowadzonej przez nie działalności ekonomicznej. Odpowiednio wysoki przychód z tej działalności warunkuje stabilność organizacji na rynku, umożliwia on realizację działań społecznych i zapewnia większą autonomię finansową tego rodzaju podmiotom.

Średnia wartość dla badanych PS w 2015 r. wynosi 35,8% udziału przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem, mediana - 20. Analizując zagadnienie na podstawie porównania średnich obliczonych dla deklarowanego odsetka przychodów z działalności ekonomicznej w

63

przychodach ogółem w trzech kolejnych latach badania, widzimy, iż proporcje te nieco spadły w stosunku do lat 2014 i 2013.

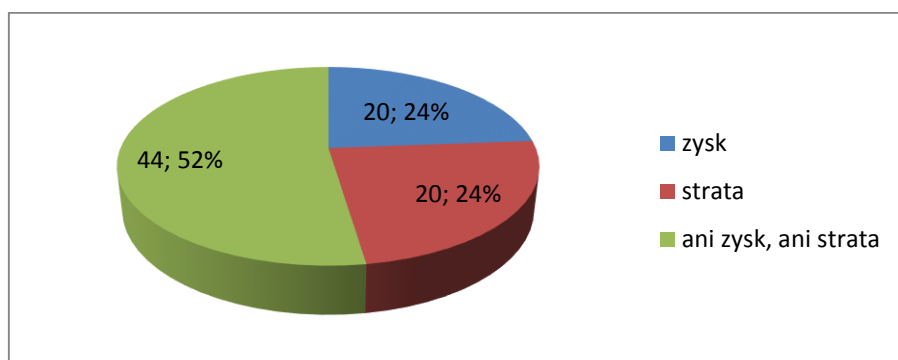
Wykres 44. Średni udział procentowy przychodu z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem.

Kolejnym elementem badania kondycji finansowej PS było pytanie o wynik finansowy z działalności ekonomicznej w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS.

W roku 2015 zysk z prowadzenia działalności ekonomicznej wykazało 24 % PS (w 2014 – 39% 2013 r. - 40%, w 2012 r. - 60% PS). Widać zatem wyraźną tendencję zmniejszania się liczby PS deklarujących osiągnięcie zysku z działalności ekonomicznej. Duża część badanych nie zadeklarowała ani zysku ani straty – 52% PS, 24% PS wykazała jednak w ostatnim roku stratę (w 2014 r. – 17%).

Wykres 45. Efekt prowadzonej przez PS działalności ekonomicznej.

N = 84

Biorąc pod uwagę formę prawną organizacji, nie można wskazać żadnej, która wykazywałaby w większości zysk, jako efekt działalności ekonomicznej. Inaczej niż w roku 2014 spółdzielnie socjalne wskazywały na zysk w znikomym odsetku – tylko 4 z 18 zadeklarowały pozytywny wynik finansowy, gdy rok wcześniej 9 z 15tu spółdzielni socjalnych deklarowało zysk.

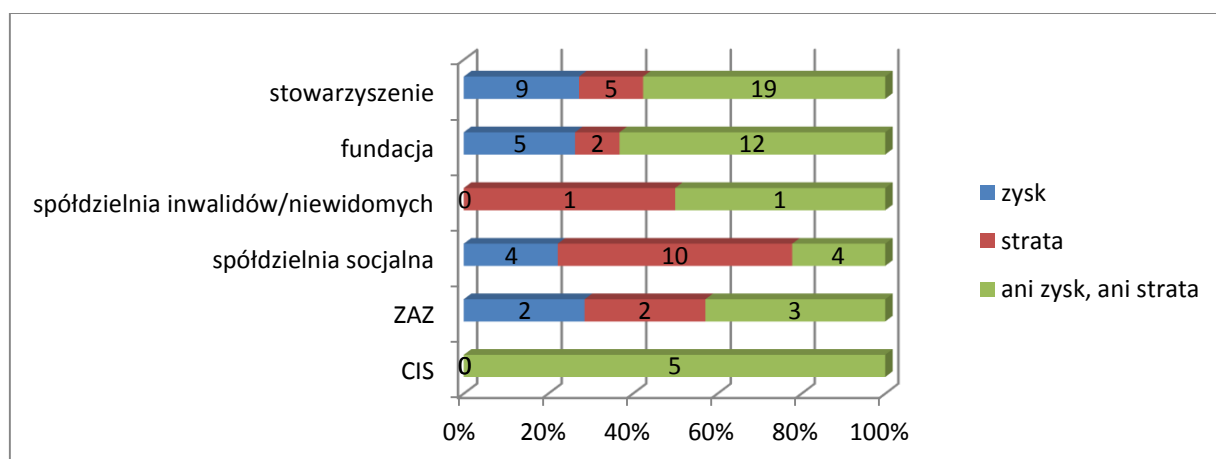
Stowarzyszenia to podmioty, które cechuje głównie bilans zerowy (wy tłumaczeniem może być fakt, że większość z nich prowadzi tylko statutową działalność odpłatną, która co do zasady nie może generować zysku). Ok. 25% stowarzyszeń osiągnęła jednak zysk w 2015 r. (w 2014 - niemal 40%), a 5 tego typu PS stratę.

Fundacje, tak jak stowarzyszenia wskazują głównie (12 z 19) na brak zysku, ale i straty. 5 z 19 fundacji wskazała zysk, a 2 stratę.

Z dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych, które odpowiedziały na pytanie o efekt działalności ekonomicznej w 2015r. jedna zakończyła ostatni rok „na stracie”, a druga bez zysku, ale i bez straty. Od badań w 2012 r. sytuacja tego typu PS nieustannie jest zła.

CIS-y, jako te, które nie mogą prowadzić działalności gospodarczej generującej zysk, przyznały, że nie osiągnęły „ani zysku, ani straty”, natomiast 7 ZAZ-ów podzieliło się na 3 części: 2 odnotowały stratę, 2 osiągnęły zysk, a 3 ani zysku, ani straty.

Wykres 46. Efekt prowadzonej przez PS działalności ekonomicznej z podziałem na formy prawne.

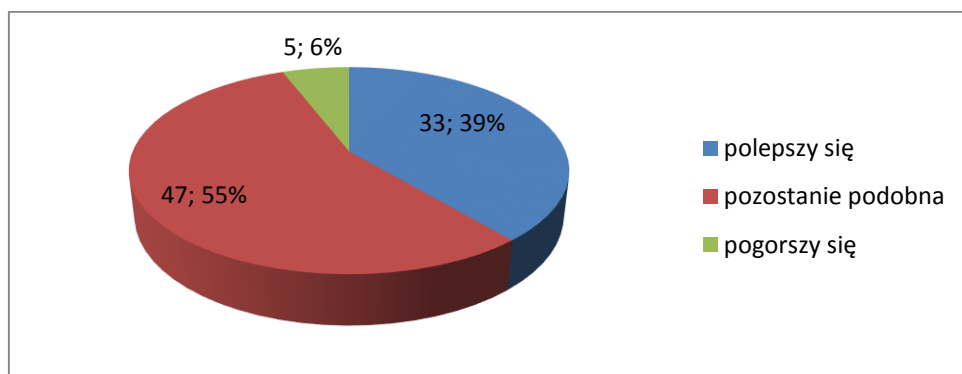

N=84

Drugim czynnikiem świadczącym o kondycji przedsiębiorstwa może być tzw. wskaźnik optymizmu w zakresie prowadzonej działalności ekonomicznej. Pytaliśmy zatem przedsiębiorstwa społeczne, czy przewidują, że w najbliższych 12 miesiącach ich sytuacja finansowa się poprawi, pogorszy czy może pozostanie bez zmian.

55% badanych przedsiębiorców społecznych przewiduje, że ich sytuacja finansowa, w porównaniu do roku poprzedniego, nie ulegnie większej zmianie. 39% PS uważa, że ich kondycja finansowa polepszy się, co oznacza wzrost optymizmu w stosunku do badań z 2014 (tylko 20% PS uważało w zeszłorocznej edycji, że ich sytuacja poprawi się). Pozostała grupa - 6% przedsiębiorstw społecznych przewiduje pogorszenie sytuacji finansowej swojej organizacji (w 2014 – 17%).

Wykres 47. Predykcja sytuacji finansowej PS.

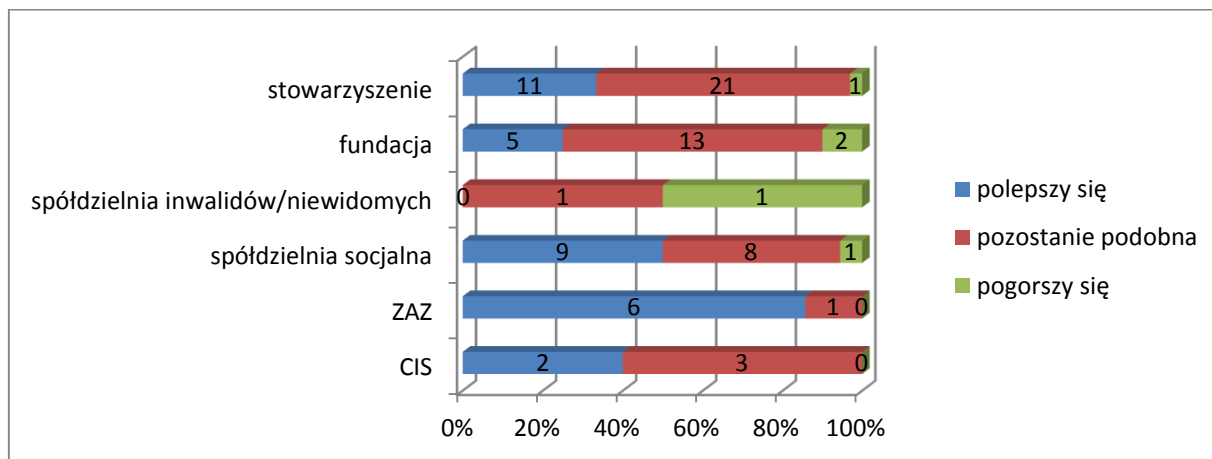
N=85

Uwzględniając formę prawną organizacji, warto zauważyć, iż relatywnie optymistyczne przewidywania co do przyszłej sytuacji finansowej charakteryzują ZAZ-y, na drugim miejscu - spółdzielnie socjalne. 6 z 7 ZAZ-ów i połowa spółdzielni socjalnych przewiduje, że ich sytuacja poprawi się w ciągu najbliższych 12 miesięcy.

Stowarzyszenia i fundacje w większości nie przewidują zmian – ani pogorszenia ani poprawy swej sytuacji, choć w obu przypadkach znalazło się po 5 organizacji uważających, że rok 2015 będzie trudniejszy finansowo. Żaden ZAZ nie boi się pogorszenia sytuacji w 2016 r. a wśród 18 spółdzielni, które odpowiedziały na to pytanie obawy nt. kondycji finansowej ma tylko 1 spółdzielnia socjalna.

Stowarzyszenia, fundacje i CIS-y w większości przewidują, że sytuacja finansowa ich organizacji w 2016 r. pozostanie bez zmian. Z dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych, jedna uważa, że rok 2016 będzie taki sam, a druga, że gorszy.

Wykres 48. Predykcja sytuacji finansowej z podziałem na formy prawne.

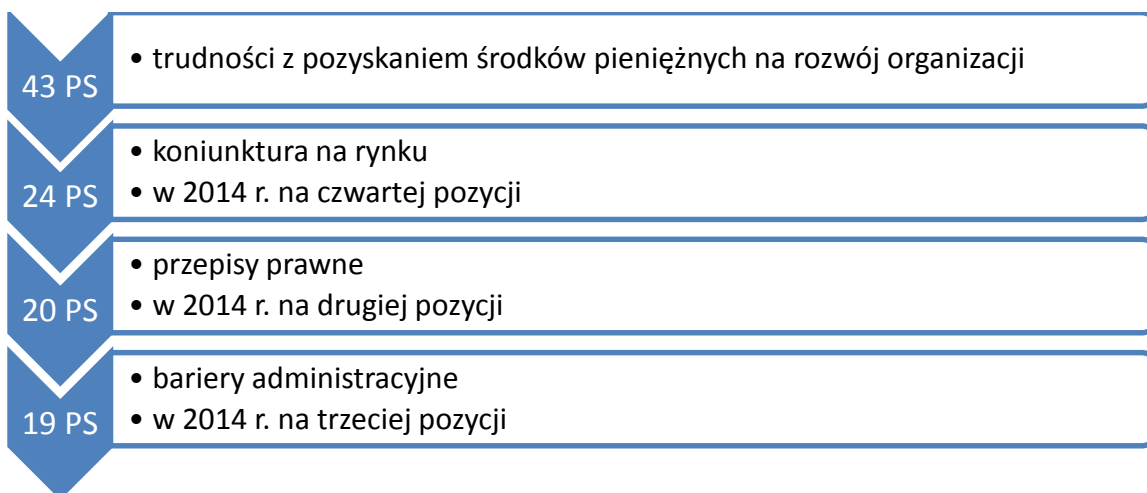
N=85

VII.3 Bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej

Istotną częścią przeprowadzonych badań są odpowiedzi na pytanie o główne bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej przez respondentów. Uczestników badania poproszono o wskazanie maksymalnie 3 najważniejszych barier i słabości, które utrudniają działalność ekonomiczną ich organizacji. Spośród 85 respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie, aż 15 PS wskazało, iż takich barier lub/i słabości nie dostrzega (w 2014 r. – 10, a w 2013 r. tylko jedno stowarzyszenie).

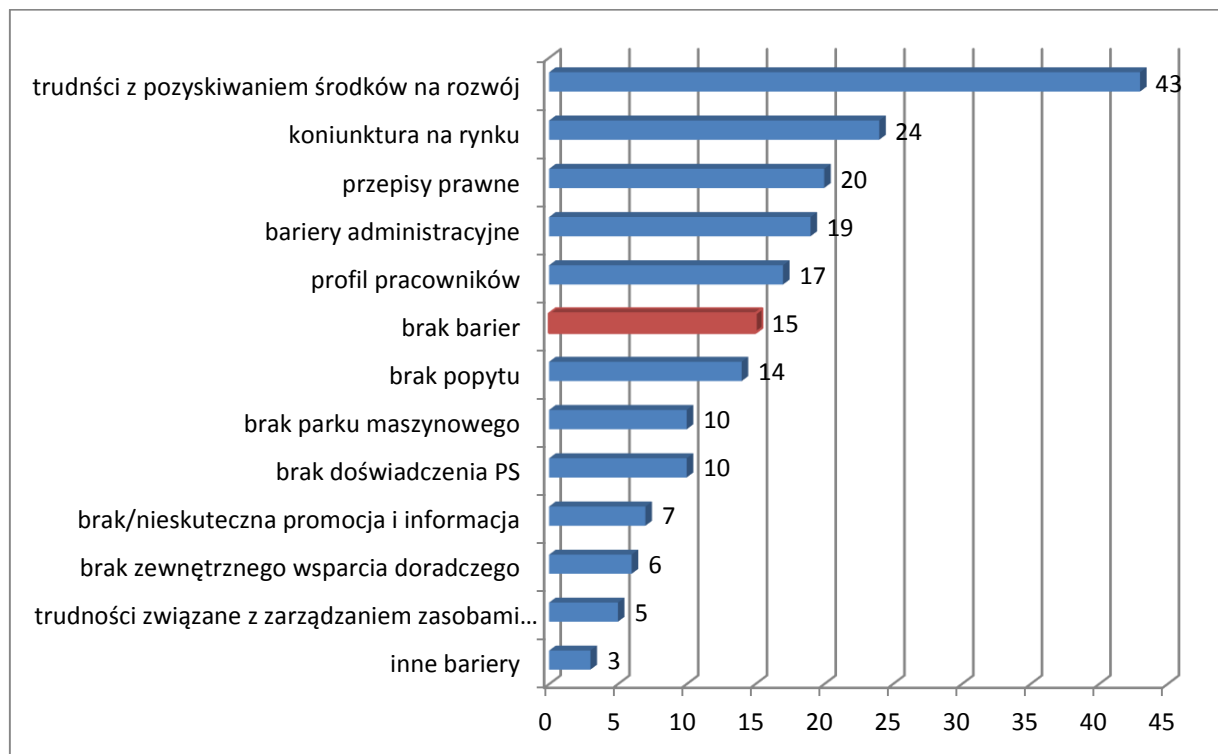
Jak co roku, zdecydowanie najczęściej padającą w tym kontekście odpowiedzią były trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji – wskazywało na nią blisko 43 PS.

Hierarchię barier wskazywanych przez badane PS przedstawia poniższy schemat

Warto zwrócić uwagę, że wyżej wymienione bariery są zupełnie niezależne od przedsiębiorstw społecznych, nie wynikają z ich słabości, braku zasobów, doświadczenia itd., tylko są barierami zewnętrznymi, w tym systemowymi. Dopiero na piątym miejscu pod względem uciążliwości dla prowadzenia działalności PS znajdują się: profil pracowników (17 PS), braki związane z wyposażeniem (10 wskazań), brak doświadczenia PS w prowadzeniu działalności gospodarczej (10 PS) czy brak lub nieskuteczna promocja (7 PS).

Wykres 49. Najważniejsze bariery utrudniające działalność ekonomiczną.

N = 85. Liczba wskazań nie sumuje się do N, bo można było wskazać kilka barier.

Analizując bariery rozwoju przedsiębiorstw społecznych ze względu na ich formę organizacyjną, można wskazać, iż stowarzyszenia wskazują przede wszystkim na trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji oraz niejasne przepisy prawne (identycznie jak w ubiegłorocznym badaniu). Podobnie fundacje borykają się przede wszystkim z brakiem finansów na rozwój organizacji, co ciekawe na drugim miejscu pod względem liczby wskazań znajduje się odpowiedź, że fundacje nie dostrzegają barier w funkcjonowaniu (7 wskazań). Dla spółdzielni socjalnych największy problem stanowi: zła koniunktura na rynku, brak doświadczenia w prowadzeniu działalności ekonomicznej oraz trudności z pozyskaniem środków na rozwój. Dla dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych jedynym wspólnym problemem jest profil pracowników, natomiast dla ZAZ-ów nieodmiennie od lat - profil pracowników i przepisy prawne (niestabilne, zmienne). CIS-y natomiast cierpią na brak możliwości pozyskiwania środków finansowych, niejasne przepisy prawne i biurokrację.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie
Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej – Etap II

30-070 Kraków
ul. Piastowska 32
tel. (+48) 12 422 06 36
fax: (+48) 12 422 06 36, w. 44
biuro@rops.krakow.pl

Biuro Projektu:
30-134 Kraków
ul. Kunickiego 5
tel./fax: (+48) 12 426 88 10
tel.: (+48) 12 426 88 11
www.es.malopolska.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

